

AAC-menetelmien käyttöön perehdyttäminen autismiyksikössä

Laadullinen kehittämistyö

Erja-Tiina Jussinheimo

Opinnäytetyö, AMK

Toukokuu 2025

Toimintaterapeutti AMK

Jussinheimo, Erja-Tiina

AAC-menetelmien käyttöön perehdyttäminen autismiyksikössä. Laadullinen kehittämistyö.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Toukokuu 2025, 38 sivua

Sosiaali- ja terveysala. Toimintaterapeutin tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Autismikirjon häiriöt ovat n. 1 % väestöstä koskeva elämän mittainen tila. Autismikirjon häiriöihin kuuluu yleisesti kommunikaation vaikeudet, joihin on kehitetty AAC-menetelmät eli puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät. Näihin kuuluvat mm. kuvakommunikaatio, tukiviittomat ja puhelaitteet. Osa autistisista henkilöistä voi asua omassa kodissa mutta osa tarvitsee ympärivuorokautista palveluasumista ryhmäkodissa, jossa on henkilökunta vuorokauden ympäri. Tällaisessa asumismuodossa asuvat autistiset henkilöt ovat hyvin vähän tai ei ollenkaan kommunikoivia ja työntekijöiltä vaaditaan AAC- menetelmien päivittäistä käyttöä arjen moninaisissa tilanteissa sekä käytön ohjaamista myös asukkaille. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Varsinais-Suomen hyvinvointialueella erään autismikuntoutusta tarjoavan kehitysvammaisten henkilöiden asumisyksikön kanssa laadullisena kehittämistyönä. Tavoitteena oli kartoittaa puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien käytön laajuutta, miten työntekijät kokevat asukkaiden saavan äänensä ja toiveensa kuuluviin, miten työntekijät kokivat menetelmiin perehdytyksen ja onko heillä lisäkoulutuksen tarpeita AAC-menetelmien käyttöön.

Opinnäytetyössä toteutettiin koko henkilökunnalle lähetettävä Webropol-kysely sekä syventävä lomake-haastattelu. Tulokset osoittivat yleisimpien menetelmien olevan laajassa käytössä mutta kehitettävää oli perehdyttämisen tasapuolisuudessa sekä AAC-menetelmiin syvemmin keskittymisessä. Työntekijöillä oli myös huolta, ettei asukas aina saa toiveitaan kerrottua eikä aina ymmärrä kuvien sisältöä. Tuloksien analysoinnissa oli apuna Inhimillisen toiminnan mallin Model Of Human Occupation MOHO -viitekehys. Analyysissä selvisi, että perehdytystä tulisi uudistaa ja järjestää lisäkoulutusta työntekijöille. TEACCH-menetelmää suositellaan tueksi perehdytyksen uudistukseen sekä lisäkoulutuksen järjestämiseen.

Avainsanat (asiasanat)

Autismi, kommunikointi, AAC-menetelmät, puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, perehdyttäminen, toimintaterapia, Inhimillisen toiminnan malli, MOHO

-

Jussinheimo, Erja-Tiina

Introduction for Using AAC-methods in a Housing Services for Autistic people. A qualitative development work.

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, May 2025, 38 pages

Bachelor's Degree Programme in Occupational Therapy. Bachelor's theses.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

Autism spectrum disorder (ASD) is a lifelong state for around 1% of the Population. Difficulties in communication are a common part of ASD and therefore the Augmentative and Alternative Communication method (AAC-method) has been developed to make communication possible. PCS-pictures, keyword signs and talking devices are examples of the methods. Some people with ASD can live in their own home but some need a care unit to live in and where staff are always available. Autistic people that are residents in these kinds of care units communicate either very little or nothing at all, so it is a great demand on the staff to use AAC-methods on a daily basis themselves let alone guiding the residents of the care unit to use them.

The Theses was implemented in co-operation with the Wellbeing Services County of Southwest Finland and a specific care unit that gives rehabilitation for autistic people with a developmental disorder, as a work of qualitative development. The aim was to map how widely where the AAC-methods used, how many care workers were experiencing the residents not having their voice and wishes heard, how caretakers experienced the onboarding time and if they wish to have additional training to use the AAC-methods more effectively.

A Webropol questionnaire and semi-structured interview with themes were implemented. The results showed that the most common methods were widely used but there was a need for development to make the onboarding program equal for all and it should be aiming for a deeper understanding of AAC-methods. Caretakers were also worried that the residents could not always make their wishes heard and did not always understand the meaning of the pictures used. The Model of Human Occupation MOHO was used to guide the analysis of the results. The analysis clearly highlighted the parts of the onboarding program needing redevelopment and the kind of additional training the caretakers wish to have. TEACCH-methods is recommended to guide the reforming of the onboarding material and in organizing the retraining.

Keywords/tags (subjects)

Autism, autism spectrum, communicating, AAC-methods, Augmentative and Alternative Communication, Occupational therapy, Model of Human Occupation, MOHO

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Tietoperusta	5
2.1	Toimintaterapia	5
2.2	Autismi ja Autismikirjo	5
2.2.1	Autismikirjon vaikutuksia päivittäisiin toimintoihin	6
2.2.2	Kommunikaation haasteet autismikirjossa	7
2.3	Autismikuntoutus	7
2.3.1	Autismikuntoutuksen menetelmiä	8
2.4	AAC-menetelmät	10
2.4.1	Erlaisia AAC-menetelmiä ja niiden opettaminen käyttäjälle	11
2.4.2	AAC-menetelmät ja kommunikointi autismiyksikössä	12
2.5	Perehdyttäminen	13
2.5.1	Perehdyttäminen autismiyksikössä	15
2.6	Inhimillisen toiminnan malli MOHO	16
3	Laadullinen kehittämistyö autismiyksikössä	18
3.1	Tutkimusongelma löytyi käytännön työssä	20
3.2	Tutkimuskysymykset ja tavoitteet	20
3.3	Tutkimuksen toteutus	21
3.4	Luotettavuusvarmistus	23
3.5	Eettiset periaatteet ja aineistonhallinta	25
4	Opinnäytetyön tulokset	26
4.1	Kyselyn tulokset	26
4.2	Lomakehaastattelun tulokset	27
4.3	Tulosten tarkastelu MOHO-mallin kautta	30
5	Pohdinta ja johtopäätökset	33
	Lähteet	36
	Liitteet	39
	Liite 1. Webropol-kysely	39
	Liite 2. Haastattelulomake	42
	Kuviot	
	Kuva 1 PCS-kuva "aamu"	11
	Kuva 2 Inhimillisen toiminnan malli (Hautala ym. 2019, muokattu)	16

Kuva 3 Tutkimuksen eteneminen	19
-------------------------------------	----

Taulukot

Taulukko 1 Mitä AAC-menetelmiä käytät työssäsi? – kysymyksen vastaukset.....	26
Taulukko 2 Lisäkoulutusta toivottiin kyselyssä laajasti.....	27
Taulukko 3 Saadun perehdytyksen eri muodot	28
Taulukko 4 Huoli asukkaan äänen kuulumisesta	29
Taulukko 5 Epäonnistunut viestintä	29

1 Johdanto

Autismiyksikössä asuu autismikuntoutuksesta hyötyviä henkilöitä eli asukkaita. Monissa tällaisissa yksiköissä tarjotaan ympärivuorokautista hoitoa. Heistä monilla on puutteelliset kommunikoinnin taidot ja heillä on käytössään puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä, AAC-menetelmiä (Augmentative and Alternative Communication). Tavallisimmat puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät ovat PECS-kuvat ja puhelaitteet, joista nappia painamalla kuuluu ennalta äänitetty teksti.

Vuorovaikutus on inhimillisen elämän perustarpeita. Jos kommunikaatio on puutteellista, on ihmisoikeuskysymys että henkilöä autetaan välittämään lähi-ihmisille hänen toiveensa ja äänensä. Tutkijaa kiinnostaa kaikenlainen kommunikaatio juuri sen välttämättömyyden vuoksi. On osa jokaisen ihmisen toiminnallista oikeudenmukaisuutta saada olla osana arkeaan, tehdä itselle tärkeitä asioita huolimatta siitä, mitkä ovat henkilön rajoitteet (Toimintaterapialiitto n.d.). Tähän liittyy autismiyksikössä hänen arkeensa vaikuttava ympäristö kommunikaatiomahdollisuuksineen sekä työntekijät, jotka ovat työtehtävissään avainasemassa mahdollistamassa asukkaan arjen sujumisen asukkaalle mielekkäästi. Jotta hoitohenkilökunta voi käyttää näitä menetelmiä, heillä pitäisi olla peruskäsitys siitä mitä on autismi ja miten eri tavoilla autistinen ihminen voi kommunikoida. Lisäksi on tärkeää ymmärtää oppimisen prosesseja sekä autismin erityispiirteitä. AAC-menetelmien tuloksellinen käyttö vaatii tutkittujen menetelmien hallitsemista. Hoitohenkilökunnan perehdytys ja jatkokoulutukset ovat tärkeä keino menetelmien tehokkaaseen käyttöön hoitotyössä. Työpaikoille tullessa uusiin työtehtäviin perehdyttäminen on myös laissa säädetty työnantajan velvollisuus.

Tämän laadullisen kehittämistyön toimeksiantajana oli Varsinais-Suomen hyvinvointialue. Kehittämistyö tehtiin eräässä kehitysvammaisten autismiyksikössä. Tutkija oli kyseisessä yksikössä töissä ja havaitsi, että AAC-menetelmät eivät aina olleet käytössä, kaikki työntekijät eivät havainneet että asukkaalla on vaikeuksia saada toiveitaan kuuluviin eivätkä aina osanneet käyttää saatavilla olevia menetelmiä. Keskustelussa yksikön johdon kanssa ehdotettiin selvitystä, miten laajasti AAC-menetelmät ovat käytössä, miksi niitä ei aina käytetä sekä miten perehdyttämistä ja lisäkoulutuksia voitaisiin kehittää, jotta AAC-menetelmät tulisivat laajaan ja tehokkaaseen käyttöön. Tässä kehittämistyössä kerättiin tietoa kyselyn ja lomakehaastattelun kautta. Haluttiin myös selvittää onko heillä huolta, että asukkaat eivät saa toiveitaan kuuluviin sekä miten voitaisiin

kehittää uusien työntekijöiden perehdytystä. Uuden työntekijän kohdalla on tärkeää päästä nopeasti oppimaan kunkin asukkaan kommunikaation mahdollisuudet ja rajoitteet, jotta asukkaalla on aina mahdollisimman hyvät keinot vaikuttaa arkeensa ja hän ymmärtää mitä on tapahtumassa. Näin toimiessa, erityisesti kun kyse on kehitysvammaisten autismiyksiköstä, on asukkaalla turvallinen olo ja konflikteilta voidaan välttyä.

Tämän laadullisen kehittämistyön tulokset voivat olla hyödyllisiä kyseisen autismiyksikön perehdytyskäytänteiden ja lisäkoulutuksien kehittämisessä mutta kehittämistyön toteutus on siirrettävissä myös muihin vastaaviin yksiköihin. Kotona asuvien kommunikoinnin tukea tarvitsevien henkilöiden lähi-ihmisille voi olla hyötyä lisäkoulutuksen ideoiden etsimisessä ja kommunikaatiomenetelmien käytön ohjaamisessa niin käyttäjälle puheterapeutin kuin lähi-piirille tai muille sidosryhmille toimintaterapeutin kanssa. Sekä perehdytys ja opetusmateriaali on monilta osin nykypäivänä internetissä, joka on Kestävän kehityksen Agenda 2030 mukaista. Internetissä materiaalin lukeminen asettaa joka puolella asuvat samanarvoiseen asemaan olettaen että kaikilla on pääsy internettiin. Työpaikan materiaaleja luetaan yleensä työpaikoilla, jossa todennäköisesti on kaikkialla internet, useimmissa kodeissa myös lienee internet käytössä. Luonnonvaroja säästyy, kun materiaalista ei oteta paperikopioita. (Agenda 2030 n.d.). Materiaalien sijaintia tullaan suosittamaan olevan siis mahdollisimman pitkälle Kestävän kehityksen mukaisesti tuotettua.

Tietoperustaa tutkimukseen haettiin oleellisesta aihepiiristä, autismista, autismiyksikön toiminnasta, toimintaterapian arviointimenetelmistä ja perehdyttämisestä. Tietoa etsittiin Janet Finnan ja Google Scholarin hakukoneista kielillä suomi, ruotsi ja englanti. Käytetyt hakusanat suomeksi olivat autismi, autismitkirjo, AAC-menetelmät, puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät, perehdytys. Hakusanat englanniksi olivat: autism spectrum disorder, Augmentative and alternative communication, implement. Ruotsiksi hakusanoja olivat: autism, alternative och kompletterande kommunikation, AKK, arbetsterapi. Lisäksi käytettiin Hämeenlinnan ja Turun ammattikorkeakoulujen kirjaston teoksia.

2 Tietoperusta

2.1 Toimintaterapia

Toiminnantiede tutkii ihmisen toimintaa arkipäivässä ja on kiinnostunut toiminnan yksilöllisistä mahdollisuuksista, valinnoista sekä merkityksestä toiminnalle ja terveydelle sekä yleiselle hyvinvoinnille. Toimintatiede tutkii toimintaa mahdollistavia tekijöitä ja esteitä, sekä yksilön, toiminnan ja ympäristön välisestä suhteesta. Toimintatiede osoittaa miten jokainen yksilö voi suoriutua arjestaan merkityksellisten toimintojen avulla. Toimintaterapian teoriatausta on monitieteellinen, pääosiltaan toimintatieteissä. Terapia toteutetaan ihannetilanteessa ihmisen omassa ympäristössä, ottaen huomioon yksilön omat toiveet, vahvuudet ja rajoitteet, ympäristön tuomat mahdollisuudet, esteet sekä sosiaaliset ja kulttuuriset aspektit. (Toimintaterapialiitto, n.d.). Näkökulma ei ole vain sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja niiden mahdollistaminen vaan näkökulma on kaikkeen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Tähän liittyy toiminnallinen oikeudenmukaisuus yhteiskunnassa ja yksilötasolla. Yksi osa toiminnallista oikeudenmukaisuutta on toiminnallinen deprivatio, joka on tila, jossa ihmiseltä suljetaan pois mahdollisuus osallistua hänelle välttämättömiin tai merkityksellisiin toimintoihin, joihin hänellä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa. (Hautala, Hämäläinen, Mäkelä & Rusi-Pyykönen 2019, 14-15). Tällainen tilanne ilmenee esimerkiksi opinnäytetyön tutkimusasetelmassa autismiyksikössä, jossa asuu kommunikaatioitaidoiltaan ja –mahdollisuuksiltaan tukea tarvitsevia henkilöitä. Tällaisiin tilanteisiin tarvitaan puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä eli AAC-menetelmiä, käyttäjälle taitoa niitä käyttää sekä lähi-ihmisille taitoa niiden käytön opettamiseen. Mikäli tämä tapahtuu työpaikalla, tulee uudet työntekijät perehdyttää niihin ja antaa lisäkoulutusta tarpeen mukaan.

2.2 Autismi ja Autismikirjo

Autismi on synnynäinen ja elinikäinen tila, joka ilmenee yksilöllisesti ja aiheuttaa vaihtelevia arkielämään vaikuttavia toimintarajoitteita. Nämä rajoitteet näkyvät muun muassa aistien välittämän tiedon poikkeavuudessa, kommunikaation ja vuorovaikutuksen vaikeutena etenkin sosiaalisissa tilanteissa, poikkeavan voimakkaana hermoston kuormittumisena ja tällöin stressitason nousuna. Autismikirjon häiriö on lääkinnällinen yleisnimitys, joka tulee voimaan ICF-11 luokituksessa, mutta se on yleisesti jo käytössä. Se kuvaa oireiston moninaisuutta, yksilöllisyyttä ja toimintakyvyn vaihtelua (Perustietoa autismista n.d.). Voimassa olevassa ICF-10 tautiluokituksessa autismikirjon häiriöt luokitellaan laaja-alaisiksi kehityshäiriöiksi. Käypä hoito –suositus linjaa autismikirjon

häiriöistä seuraavaa "Autismikirjon häiriö (autism spectrum disorder, ASD) on keskushermoston kehityksellinen häiriö, jonka ydinoireita ovat toimintakykyä haittaavat, laaja-alaiset ja pysyvät sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation erityispiirteet sekä rajoittuneet, toistavat ja joustamattomat käytösmallit, kiinnostuksen kohteet tai aktiviteetit." (Autismikirjon häiriö: Käypä hoito-suositus, 2024).

Autismikirjon häiriöitä esiintyy 1-2 % väestöstä eli n. 56.000-65.000 vuoden 2023 tilastojen mukaan (Perustietoa autismista n.d.). Autismikirjon häiriöisistä osa tarvitsee puhetta tukevia ja korvaavia (AAC) menetelmiä. Lähi-ihmisten on tärkeä osata enetelmien käyttöä. Heitä ovat kotioiloissa asuvat lähi-ihmiset, koulujen ja työpaikkojen henkilökunta. Laitosmuotoisesti asuvien lähi-ihmiset ovat paikan työntekijät. Lisäksi autismikirjon omaavat henkilöt hyötyvät aktiivisen ja sensitiivisen roolin omaavista lähi-ihmisistä, ympäristön strukturoinnista eli ajan, tapahtumien ja ympäristön näönvaraisesta jäsentämisestä esimerkiksi kuvien, piirrosten, kirjoitetun tekstin tai teknologian avulla.

2.2.1 Autismikirjon vaikutuksia päivittäisiin toimintoihin

50 vuoden tutkimushistorian ollessa taustalla ollaan 2000-luvulla tekniikan kehittyessä jo pitkällä esittäessä syitä autismin esiintymiseen. Näiden tietäminen voi auttaa perehtyjää ymmärtämään mitkä voivat olla autistisen henkilön mahdollisuudet oppia kommunikaatiota tai kehittää muita arkielämän taitojaan.

Autismin on esitetty periytyvän jopa 90 % varmasti. Kromosomitutkimuksissa on todettu poikkeavuutta kromosomeissa, ei yhdessä tietyssä vaan useissa yksilöllisillä vaihteluilla. Myös ympäristötekijöillä on todettu olevan usein vaikutusta, mm. sikiöaikaisiin, syntymään liittyviin ja vastasyntyneisyyskauden tapahtumiin (Timonen, Castrén & Ärölä-Dithapo 2019, 74-78).

Keskushermoston toiminnan hahmottaminen on autismikirjon henkilön arjen toiminnallisuuden vaikeuksien arvioinnin kannalta oleellista ymmärtää. Keskushermoston häiriötön toiminta on välttämätöntä henkilön kognitiivisten kykyjen sekä ajattelu- ja tunnemaailman kehitykselle. Timonen selittää kirjassaan useita mekanismeja keskushermoston toiminnasta. Autistisilla henkilöillä on epäilty olevan häiriöitä aivorungon ja pikkuaivojen toiminnassa. Nämä välittävät tietoa eteenpäin keskiurasta taaksepäin, myös ohi ohimolohkoille ja sieltä eteenpäin

frontaalilohkoille, jossa ohjataan motorisia ja niiden kautta välittyviä ongelmanratkaisun onnistumiseen. Aivorungon ja pikkuaivojen ongelmat ovat siis kriittisiä ja voivat johtaa erilaisiin oppimisprosessin ja autismikirjon ongelmiin, kuten sensorisen diskriminaation, huomio- ja havaintokyvyn, pitkäaikaismuistin, kielen oppimiseen, puheeseen ja assosiativiseen muistiin (Timonen ym. 2019, 88-89.)

2.2.2 Kommunikaation haasteet autismikirjossa

Tetzcher ja muut kertovat miten on löydetty yhteys puutteellisten kommunikaatiokykyjen ja käytösongelmien välille. He kertaavat, että syitä ongelmakäytökselle voi olla useita. Voi olla että turhautuminen tai kiukku esiintyy kun henkilö ei saa toiveitaan tai pulmiaan esitettyä lähipiirille puutteellisen kommunikaation vuoksi. Tämä usein vähenee merkittävästi kun kommunikaatiokeinoja löydetään ja harjoitellaan arjessa. Voi myös olla että ongelmallinen käytös on johtanut johonkin toivottuun tulokseen kuten huomion saamiseen tai ikävän toiminnan välttämiseen. Harjoittelemalla kommunikointia nämä asiat voisi saavuttaa ympäristölle hyväksyttävämällä ja jopa turvallisemmalla tavalla, mikäli ongelmakäytös on aggressiivista.(Tetzcher, Martinsen & Launonen 2000, 128.)

Toimintaterapian näkökulmasta voidaan sanoa, että kommunikaation haasteet vaikuttavat suuresti henkilön arjen toimintoihin, voivat estää häntä tekemästä mielekkäitä toimintoja ja saada toiveensa kuuluviin. Hän voi jopa joutua eristetyksi hetkellisesti, mikäli hänen käyttäytymisensä eskaloituu aggressiiviseksi esimerkiksi turhautumisen vuoksi. Kommunikaation mahdollistaminen on siis avainasemassa henkilön mielekkään arjen saavuttamisessa. Jotta työntekijät voivat mahdollistaa asukkaan kommunikaatiota, on heillä oltava kuntouttava työote sekä menetelmien opettamisen taidot käytössä.

2.3 Autismikuntoutus

1.1.2025 voimaan tulleen uuden Vammaispalvelulain mukaan henkilön, jolla on kommunikaation vaikeuksia tulee saada valmennusta. Henkilön tulee hakea valmennusta viittomakielen opetukseen tai puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien käytön ohjaukseen. Valmennusta antavalla tulee olla osaaminen tavoitteiden asetteluun, menetelmien opettamisen toteutustapaan ja sisällön valintaan, mutta ei pätevyysvaatimuksia (Vammaispalvelulaki käsikirja, 2025).

Autismikirjon henkilö voi myös hakea apua terveydenhuollosta kommunikaation vaikeuksiin, puheopetukseen ja apuvälineiden tarpeen arviointiin. Kehitysvammapalveluissa puheterapeutti voi työskennellä erikoissairaanhoidossa tehden osana moniammatillista yhteistyötä ja tehdä arvion henkilön vaikeuksista sekä kuntoutussuunnitelman. Puheterapeutti voi antaa kuntoutusta esimerkiksi puheentuottoon. (Puheterapiapalvelut n.d.). Kuntoutussuunnitelman teossa voi olla mukana myös toimintaterapeutti. Toimintaterapeutin arvio tehdään yhdessä kyseisen henkilön ja lähi-ihmisten kanssa muun muassa arjen toimintakyvystä, tilanteista, jossa vuorovaikutusta esiintyy tai tarvitaan ja tämä voi olla tärkeä osa kuntoutussuunnitelmaa. Toimintaterapeutti ei opeta puheentuottoa, vaan voi olla apuna terapiamenetelmien ja -apuvälineiden käyttämiseen, opettamiseen ja valmentamiseen myös lähi-ihmisille (Toimintaterapia autismikirjon henkilöiden arvioinnissa ja kuntoutuksessa: Käypä hoito-suositus 2023).

2.3.1 Autismikuntoutuksen menetelmiä

Vuosikymmeniä kestäneiden autismitutkimusten johdosta on kuntoutukseen kehitetty muutamia menetelmiä. Menetelmien pohjalla on autismitutkimuksen historiaa 1960-luvulta lähtien. Kirjassaan Autismikirjo Timonen nostaa esiin Skinnerin oppimispsykologian perinnettä ja sen erääseen versioon soveltavasta käyttäytymisanalyysistä Applied Behavior Analysis. Tästä on kehitelty menetelmiä operantin oppimisen kautta ja säännönohjaaman toiminnan hyödyntäminen arjen valmiuksien kehittämiseen autistiselle henkilölle yksilöllisesti. Näihin kuuluvat mm. kommunikaation keinot (Timonen ym. 2019, 119). Näistä laajin, koko autismikirjon henkilön elämään vaikuttava oli TEACCH The Treatment and Education of Autistic and related Communication Handicapped Children and Structured Teaching (Mesibov & Schopler 1995).

Pawliszak (2024, 11) kuvaa TEACCH-kuntoutuksen on tarkkaan suunnitelluksi kuntoutusmuodoksi, jossa nojataan autistisen yksilön erityispiirteisiin ja vahvuuksiin sekä strukturoituun opettamiseen työryhmänä. Strukturoitu opettaminen on sekoitus periaatteita ja tekniikoita opettamiseen ja oppimiseen. Metodissa on tärkeää yksilöllisyyden huomioiminen sekä ympäristön muokkaus. Esimerkkinä ympäristön selkeyden huomioiminen sekä visuaalisesti että äänimaailmalta niin että henkilön fokus voi pysyä tilanteessa ja kommunikaation parissa. Toinen esimerkki on kuvakommunikaation käyttö, jotta yksilö tunnistaa tilanteet ja mitä niissä tapahtuu nyt ja myöhemmin, arjen rutiinien pitäminen ja myös rutiinien muutosten sietämisen opettaminen, sekä tieto mitä tehtävät tai aktiviteetit sisältävät, kauanko ne kestävät sekä kuinka vaativia ne ovat.

Aktiviteetteja voivat olla esimerkiksi uudet henkilölle merkitykselliset toiminnot tai arkielämän tilanteet, jossa työntekijä opettaa henkilölle uuden kuvan tai viittoman merkitystä. Nämä periaatteet ovat tärkeitä ymmärtää autistisen henkilön kannalta kun suunnitellaan strukturoituja opetushetkiä. Mesibov ja muut (1995, 265) antavat konkreettisia ohjeita strukturoidun opetuksen menetelmästä, miten autistisen henkilön kommunikaatiota opetetaan käyttäen kuvia tai sanallisia kehoitteita. TEACCH-menetelmästä on myös Käypä hoito-suositus AAC-menetelmien käyttöön (TEACCH-ohjelma: Käypä hoito-suositus 2023).

Yleisten ympäristön muokkauksellisten keinojen ja struktuurin lisäämisen ohessa TEACCH-menetelmään kuuluu uuden merkin opettamisen taito. Uuden merkin liittämistä asiayhteyteen tehdään suunnitellusti. Näitä systemaattisesti toistamalla ja mallintamalla autistinen henkilö voi oppia yhdistämään asiat toisiinsa (Möller & Rosenlind 2022, 264-265). Tämä vaatii onnistuakseen täyden tuen myös muilta työntekijöiltä, jotta he tekisivät samoin ja oppi yleistyisi uusiin työntekijöihin ja myös uusiin tilanteisiin missä uutta merkkiä tai taitoa tarvitaan.

TEACCH metodin käyttöä tehokas käyttö vähentää autismikirjon henkilön kokemaa stressiä tekemällä elinympäristöstä paremmin ennakoitavaa struktuurien avulla sekä parantamalla vuorovaikutusta. Metodin tehokas käyttö vaatii heidän kanssaan työskenteleviltä ymmärrystä ja kunnioitusta autismikirjon henkilöä kohtaan, yhteistyötä itse henkilön kanssa, korkeaa työmoraalia ratkaista ongelmatilanteita joita autismikirjon henkilö kohtaa, positiivista fokusta ja moniammatillista yhteistyötä. (Möller & Rosenlind 2022, 14).

Pawliszak kävi tutkimuksessaan läpi TEACCH-kuntoutuksen vaikutuksia aikuisten ja lasten kommunikaation kehitykseen meta-analyysina. TEACCH-kuntoutus näytti tutkimusten mukaan vaikuttavan positiivisesti aikuisiin kohderyhmiin. Positiivista muutosta näkyi prosessitaidoissa ja motorisissa valmiuksissa sekä puhumisen ja kognitiivisten valmiuksien tasolla. Sosiaalinen käytös ja kommunikaatiovalmiudet kasvoivat kaikissa tutkimusryhmissä sekä ongelmakäytös väheni. (Pawliszak 2024, 25.)

Möllerin ja Rosenlindin (2022, 35) laadullisessa tutkimuksessa tehtiin strukturoitu haastattelu 6:lle ammattilaiselle, jotka työskentelivät autismikirjon henkilöiden kanssa. Yksi haastateltavista oli toimintaterapeutti. Tutkimuksessa selvitettiin apuvälineiden käyttöä osallisuuden ja itsenäisyyden

kasvattajina. Yhtenä osa-alueena oli kommunikaation lisääminen ja tässä käsiteltiin TEACCH-ohjelmaa. Ohjelman käyttöä tutkittiin työelämässä, joka kyseisen kehitystyön kohteena olevan autismiyksikön kohdalla voisi rinnastaa päivätoimintaan osallistumista. Siellä katsottiin apuvälineiden, kuten AAC-menetelmien käytön vähentävän stressiä ja elinympäristöstä paremmin ennakoitavaa struktuurien avulla sekä parantamalla vuorovaikutusta. Myös haittapuolia löydettiin. Mikäli henkilöllä on hiukan kykyä kommunikoida, voi esimerkiksi puhelaite tehdä laiskaksi käyttää sanoja vaan henkilö pääsee helpommalla painamalla esimerkiksi ruokailutilanteessa nappia puhelaitteesta toiveidensa kertomiseksi. (Möller & Rosenlind 2022, 35.)

Käypä-hoito.fi -sivustolla on 2023 julkaistu näytönastekatsaus TEACCH-ohjelman käytöstä autismitutkimuksen henkilöiden kuntoutuksessa. Meta-analyysinä on käytetty lähteenä 13 eri tutkimusta. Nämä tutkimukset ovat pääsääntöisesti tehty lapsille annetusta kuntoutuksesta. Meta-analyysin mukaan lisää tutkimustuloksia tarvitaan vaikka vaikutukset kuntoutuksella ovat olleet hyviä. (TEACCH-ohjelma: Käypä hoito-suositus 2023).

2.4 AAC-menetelmät

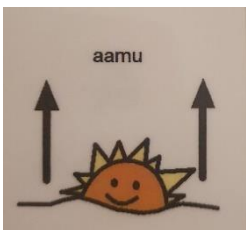
AAC tulee sanoista Augmentative and Alternative Communication ja se on suomennettu ”puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio”. Kehitysvammaliitto on suomentanut menetelmien perusteoksen ”Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin” ensimmäisen painoksen vuonna 1991 ja uudistetun painoksen 1998. Vuonna 1994 voimaan tullut vammaispalvelulain uudistuksen myötä tuli tarve järjestää lain säätämät tulkkipalvelut käyttäjäryhmille, joilla ilmeni kommunikaation erilaisia vaikeuksia. Näistä vuosista on menty nykypäivään, jolloin kommunikaation esteitä voidaan yhteiskunnan tuella poistaa kommunikaation apuvälineillä. Nämä menetelmät ovat esimerkiksi kuvia arjen tilanteista, tukiviittomia ja valinnoista tai laitteilta tulevia sanoja tai lauseita. AAC-menetelmät on kehitetty tukemaan marginaaliryhmien kommunikaatiota kaikissa ikäluokissa. Niiden taustalla voi olla pysyviä syitä kuten kehityksellisiä häiriöitä esimerkiksi autismi tai väliaikaisia kuten aivovamman seurauksena menetetty kommunikaation kyky. Näillä henkilöillä on vaikeuksia päivittäisessä elämässä niin osallistumisen kuin perushoidonkin alueella, saada toiveensa ja tahtonsa kuuluviin ja tulla ymmärretyksi. Kirjassa Kasvatus- ja ohjausalan käsikirja kerrotaan, että on suuri tarve niin AAC-menetelmien kehittämiseksi kuin myös sidosryhmien kouluttamiselle. On välttämätöntä olla olemassa ammattilaisia, jotka voivat auttaa näitä henkilöitä käyttämään puhetta tukevia ja

korvaavia kommunikaatiomenetelmiä. Kirjoittajat mainitsevat perheenjäsenet, hoitajat mutta myös puhetarapeutit ja toimintaterapeutit. (Karjalainen, Lindroos, Matero ja Simola 2020, 174).

Ihmisellä on tarve itseilmaisuuksiin lapsesta asti itsenäisyyden, itsekunnioituksen ja omanarvon tunteen kehittymisen vuoksi (Tetzchner ym. 2000, 15). Jos ihminen ei kykene kertomaan mitä haluaa tai mielipidettään asioista, hän menettää mahdollisuuden vaikuttaa elämäänsä ja olemaan tasa-arvoinen yksilö yhteiskunnassa ja omassa yhteisössään. Tämä liittyy vahvasti myös kehitysvammaisten asumisyksikössä annettuun hoivaan ja tukeen. Laki vammaisuuden perusteella annettavista palveluista ja tukitoimista määrittelee millaista henkilökohtaista apua vaikeavammaisen henkilön tulee hyvinvointialueen järjestämänä saada: Henkilön tulee saada kotona ja kodin ulkopuolella muun muassa apua sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. (L 1987/380, §8c.). Näitä voi anoa terveydenhuollon kautta, jolloin lääkärin läheteellä ja apuvälinekeskuksen arvion kautta tehdään arvio mikä saatavilla olevista apuvälineistä olisi sopivin. Lääkinnällisen kuntoutuksen kautta myönnettäviin apuvälineisiin kuuluvat kommunikointikansiot, puhelaitteet sekä kommunikointiohjelman sisältävä tietokone tai älypuhelin. (Tikoteekki n.d.)

2.4.1 Erilaisia AAC-menetelmiä ja niiden opettaminen käyttäjälle

Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät voidaan jakaa käyttötavan mukaan manuaalisiin, graafisiin ja kosketeltavia merkkejä hyödyntäviin järjestelmiin. Manuaalisia menetelmiä ovat viittomat ja sormiaakkoset. Tukiviittomilla tarkoitetaan tilanteissa annettavia puhetta korostavia yhden sanan viestejä, kuten ”tule” tai ”odota”. Graafiset merkit ovat yksinkertaisia kuvia ja piirroksia, kuten PCS-kuvat ja bliss-merkit. PCS-kuvat ovat yksinkertaisia piirroksia kun taas bliss-merkeissä on pienempiä yksityiskohtia ja vaativat riittävää näkökykyä ja visuaalista hahmotuskykyä. (Karjalainen ym. 2020, 175-178).

Kuva 1 PCS-kuva ”aamu”

Jotta työntekijä tai lähi-ihminen voi käyttää vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä arjessa, tulee hänen ymmärtää miten niitä käytetään ja auttaa henkilöä oppimaan niiden käyttöä. Tähän on olemassa muutamia tutkittuja menetelmiä, joista tähän laadulliseen kehitystyöhön on valittu TEACCH -menetelmä (Mesibov ja muut 1995). Menetelmä on valittu tähän tutkimukseen, vaikka se käsittelee lasten opetusta, koska menetelmään kuuluu voimakas painotus yksilön tuntemiseen ja toimimiseen hänen tasollaan. Siksi on katsottu menetelmän sopivan myös aikuisille autisteille, joiden lähi-ihmisten tulee asettua jokaisen yksilön asemaan yksilöllisesti.

2.4.2 AAC-menetelmät ja kommunikointi autismiyksikössä

Tutkimuskohteena olevassa asumisyksikössä on käytössä Autismikäsi- ja -kirja, joka on perusmateriaali autismityöstä. Siitä on saatavilla sähköinen sekä paperi-versio. Käsi- ja -kirjassa käsitellään autismia ja kommunikointia, miten kommunikointi yksilöllisesti tapahtuu sekä miten kommunikointia voi tukea yksilön arjessa. Ymmärrystä ja taitoja menetelmien käytöstä tarvitaan myös tilanteissa, joissa on käytössä uusi kuva ja tämän merkitys pitäisi opettaa asukkaalle.

Kuntouttavia arjen tilanteita kyseisessä yksikössä ovat toimintaterapian kannalta kaikki, jossa asukas haluaa ilmaista mieltymyksensä, tehdä valintoja tai hänen on hyvä tietää mitä seuraavaksi tapahtuu. Tällaisia ovat valinnat esimerkiksi ruokailutilanteissa juotavien vaihtoehtojen välillä tai haluaako asukas lähteä ulos tai askarrella tai esimerkiksi terveyskeskukseen lähteminen.

Kuntoutusta on myös struktuurien luominen sekä visuaalisesti että toiminnallisesti. Toimintojen seuraaminen toisiaan säännönmukaisesti on huomattu tuovan autismikirjon henkilölle turvaa ja laskevan stressitasoja. Näihin tilanteisiin sopivia AAC-menetelmiä ovat yksikössä jo käytössä olevat PCS-kuvat päiväohjelmassa, arjen valintatilanteissa, erikoistilanteita läpi käydessä, työntekijöiden avainnippussa ja kuvakansioissa. Puhelaitteita on muutamalla asukkaalla ja näiden käyttö arjen tilanteissa on muodostunut suureksi osaksi rutiiniksi. Tukiviittomia käytetään joillakin asukkailla. Muuta teknologiaa ei ole käytössä.

Arjen tilanteissa autismiyksikössä tulee eteen tilanteita, joissa asukkaan kanssa on tarvetta käyttää hänelle ennestään tuntematonta PCS-kuvaa tai viittomaa. Tukiviittomien ja PCS-kuvien opettamista voidaan tehdä eri menetelmillä (Tetzchner ym. 2000, 158-188). Yleensä aloitettaessa kuntouttamaan henkilön kommunikaatiotaitoja aloitetaan strukturoidulla ylitulkinnalla. Tämä tarkoittaa, että lähi-ihmiset tulkitsevat henkilön käyttäytymisestä mielenkiinnon ilmaisut ja tarpeet

heidän olemassa olevista signaaleista eikä yritetä opettaa uutta. Strukturoitu kokonaiskommunikoinnissa käytetään ulkoisia keinoja ja pyritään yksilöllisten tai vakiintuneiden kuvien avulla luomaan henkilölle mahdollisuuksia ilmaista itseään (Tetzchner ym. 2000, 158). Oleellista olisi myös varoa, että hoitohenkilöstö ei tietämättään passivoi asukasta ja tee tarpeettomaksi kommunikoinnin yrittämistä. Opittu passiivisuus kehittyy hoitohenkilökunnan pyrkiessä ennakoimaan henkilön tarpeet ja antamaan mitä hän tarvitsee ilman kommunikointia. (Tetzchner ym. 2000, 178). Tämä tapahtuu helposti myös kiireisessä arjessa. Tähän auttaisi strukturoidun opettamisen menetelmä, jossa odotetaan asukkaan aktivoitumista hänen halutessaan jotain tai tietäessä mitä seuraavaksi pitäisi tapahtua. Tämä voi systemaattisesti tehtynä auttaa henkilöä yhdistämään tekemisensä vuorovaikutuskumppanin reaktioon. (Tetzchner ym. 2000, 169.)

2.5 Perehdyttäminen

Perehdyttämisellä tarkoitetaan yleisesti uuden työntekijän kouluttamista ja valmentamista uudessa työpaikassa tai uuteen tehtävään (Kupias & Peltola 2009, 9). Perehdyttämistä säätelee työlainsäädäntö. Siihen on monilla työpaikoilla ohjeistus mutta silti toteutus voi olla kirjavaa (Kupias ja muut 2009, 9). Työlainsäädäntö, työsopimuslaki ja laki yhteistoiminnassa yrityksissä säätelevät perehdyttämistä ja sen toteuttamista (L 738/2002, §14).

Toimintaterapiassa perehdyttäminen olisi OTIPM (A Model of Authentic Occupational Therapy) mukaan joko Kouluttamisen ja opettamisen mallin tai Taitojen hankkimisen mallin mukainen interventio. Mikäli perehdytystä esimerkiksi jonkin tietyn AAC-menetelmän käyttöön tehtäisiin ryhmäkoulutuksena, olisi se Kouluttamisen ja opettamisen malli. Perehtyjälle tehtävä tarkempi opetus olisi taitojen hankkimisen mallin interventio, jossa kartoitettaisiin mitä taitoja perehtyjällä jo on ja mitä taitoja hänen pitäisi käytännössä vielä oppia. (Fisher ja Marterella 2019, 224-226.)

Perehdyttäminen työympäristössä

Kupias ja Peltola (2009) tuovat kirjassaan Perehdyttämisen pelikentällä havainnollisesti esiin erilaisia tapoja perehdyttää työntekijä. Perehdyttämisen menetelmät voivat myös vaihdella saman työntekijän kohdalla perehdyttämisen edetessä käsityömäisestä perehdyttämisestä massaperehdyttämiseen ja vuorovaikutteiseen, dialogiseen perehdyttämiseen. Erilaisia

perehdyttämisen tapoja Kupiaksen ja Peltolan (2009) mukaan ovat: Vierihoidoperehdyttäminen, malliperehdyttäminen, laatuperehdyttäminen, räätälöity perehdyttäminen ja dialoginen perehdyttäminen.

Malliperehdyttäminen

Malliperehdyttäminen on massaperehdyttämisen muoto, jossa perehdyttäminen tehdään ilman perehdyttäjää valmiiden materiaalien ja koulutuspakettien muodossa. Tämä on hyvin yleinen perehdytysmuoto suurissa organisaatioissa, kuten hyvinvointialueilla.

Vierihoidoperehdyttäminen

Vierihoidoperehdyttäminen tapahtuu perehdyttäjän kanssa työtehtävässä, arjessa toimien ja työympäristössä missä työtä tehdään. Vierihoidoperehdyttämisessä on tärkeässä roolissa perehdyttäjä, hänen persoonansa ja taitonsa. Kupias ja Peltola (2009, 36) pohtivat miten työntekijän perehtymiseen vaikuttaa onko perehdyttäjällä tarpeeksi kokemusta työtehtävästä, onko hän hyvä perehdyttäjänä vai esimerkiksi kokematon.

Laatuperehdyttäminen

Laatuperehdyttämisestä vastaa esimies, joka määrittelee yrityksen laatustandardien mukaan perehdyttämistiimin kanssa perehdyttämisen paketin. Esimies ohjaa perehdyttäjätimin suorittamaan ainakin osan materiaalista ja taidoista, tehden osan perehdyttämisestä mahdollisesti itse. Laatuperehdyttämisessä oleellista on jatkuva perehdyttämisen kehittäminen kun muutoksia laatustandardeihin tulee. (Kupias ja muut 2009, 39.)

Räätälöity perehdyttäminen

Räätälöity perehdyttäminen (Kupias ja muut 2009, 40) lähtee massaperehdyttämisestä yksilöityyn perehdyttämiseen. Tässä otetaan huomioon paremmin perehdyttäjän aikaisempi osaaminen ja

mitä osaamista hänen pitää tässä työtehtävässä tai paikassa oppia. Tässäkin tulee Kupiaksen ja Peltolan (2009) mielestä tärkeään rooliin perehdyttäjän taito opettaa perehtyjää.

Dialoginen perehdyttäminen

Dialoginen perehdyttäminen tuo nimensä mukaisesti mukaan vuoropuhelua. Ajatuksena tässä on, että tulokas tuo myös oman osaamisensa työpaikalle, opettaen perhdyttäjää ja muita työympäristöä hyödyttävissä asioissa ja oppii myös työympäristön ja uusien tehtävien asiat. (Kupias ja muut 2009, 41.)

2.5.1 Perehdyttäminen autismiyksikössä

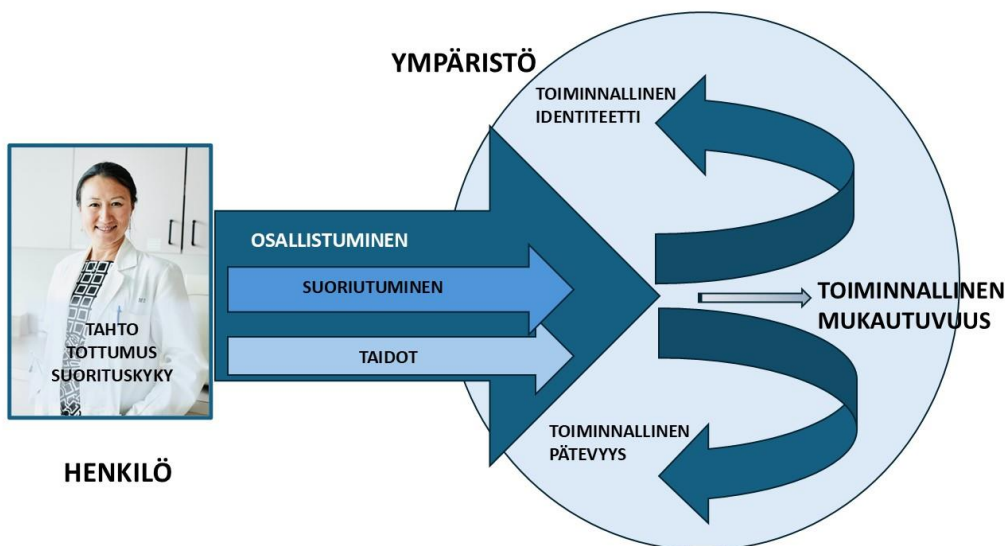
Perehdyttäminen kaikessa palveluasumisen toimipisteissä ohjaa moniin käytännön työtehtäviin, yksikön toiminnan ymmärtämiseen ja mm. työaikasuunnittelun sekä kirjaamisen tehtäviin. Asukastyö on hoitotyötä, joka koskee asukkaan koko elämänkaarta sen kaikissa vaiheissa päivittäisistä hoitotoimista mielekkään arjen järjestämiseen ja terveydenhoitoon sekä kunkin asukkaan yksilöllisen elämänkaaren vaiheisiin aikuisuudesta vanhuuteen ja saattohoitoon. Päämäärä on että asukkaat asuvat tässä palveluasumisen toimipisteessä loppuelämänsä. Työntekijät ovat avainasemassa kun mietitään mahdollisuuksia vaikuttaa yksikön asukkaan arkeen. Autistien kanssa toimiessa on tärkeää, että kommunikaatio toimii. Jos kommunikaatio ei toimi, voi autistinen henkilö olla epä tietoinen mitä on tapahtumassa, hermostua ja käyttäytyä aggressiivisesti. Tämä on siis on myös työturvallisuuskysymys.

Perehdyttäminen antaa uudelle työntekijälle käytännön taidot, jotta hän pääsee alkuun mutta paljon oppia tulee käytännön tehtävissä. Kunkin asukkaan erityispiirteet, vahvuudet ja haasteet tulevat konkreettisesti eteen käytännön hoitotyössä. Vuorovaikutusta tapahtuu päivittäin ja kommunikaatiomenetelmien käyttö on tässä avainasemassa. Perehdyttämällä on silti tärkeä tehtävä. Ei ole asukkaalle reilua, että osaamaton työntekijä aiheuttaa hänelle hämmennystä ja ehkä huolta harjoitellessaan taitoja käytännössä kun niitä voisi harjoitella ja sisäistää pitkälle jo perehdytysvaiheessa. Kun ymmärtävä oppiminen on saavutettu jo ennen asukastyöhön paneutumista, on se asukkaan etu. Se, onko ymmärtävää oppimista tapahtunut vaati se tämän tutkimuksen tulosten analysointivaiheessa ihmisen toimintaa havainnoivaa syvällisempää viitekehystä. Tähän otettiin avuksi tutkijalle tuttu toimintaterapian työkalu, Inhimillisen toiminnan

malli MOHO ja siihen perustuvan MOHOST Model of Human Occupation Screening Tool-arvioinnin käsikirja .

2.6 Inhimillisen toiminnan malli MOHO

The Model of Human Occupation MOHO eli Inhimillisen toiminnan malli on käytössä laajasti ympäri maailman yhtenä toimintaterapian arvion viitekehyksenä (Hautala ym. 2019, 234). Malli tarkastelee yksilöä ja hänen toiminnallista suoriutumistaan holistisesti ottaen huomioon hänen yksilöllisen elämäntilanteensa, tahdon, henkilökohtaisen vaikuttamisen, tottumuksen, arvot, mielenkiinnon kohteet, suorituskyvyn ja ympäristön vaikutuksen. Mallin kautta etsittäisiin tutkimuskysymyksiin vastauksia syvällisemmin kyselyn ja haastattelujen jälkeen.

Kuva 2 Inhimillisen toiminnan malli (Hautala ym. 2019, muokattu)

Inhimillisen toiminnan mallissa *henkilöön* liittyy kolme keskeistä elementtiä, jotka ovat tahto, tottumus ja suorituskyyky (Forsyth & Parkinson 2008, 7- 10). Tahto pitää sisällään esimerkiksi käsityksen omista kyvyistä ja tehokkuudesta, jotka taas vaikuttavat henkilön motivaatioon oppia uutta. Henkilön tahto pohjautuu henkilön tarpeesta toimia, tämä on yksilöllistä ja siinä näkyy henkilön toimintaa koskevat valinnat. Tahdon osa-alueita ovat arvot, henkilökohtainen

vaikuttaminen ja mielenkiinnon kohteet. Nämä ovat kytköksissä toisiinsa ja niiden pohjalta muodostuvat tunteet, ajatukset ja päätökset, jotka ohjaavat toimintaa ja toimintaan sitoutumista (Forsyth ym. 2008, 7-8). Henkilökohtaiseen vaikuttamiseen sisältyy mm. tunne tehokkuudesta ja havainnot uuden oppimisesta sekä tuloksien saavuttamisesta (Hautala ym. 2019, 234-240). Toimintatapojen kehittyminen ja toistaminen johtaa tottumukseen, joita tavat ja roolit ohjaavat. Toimintojen muodostuminen tavaksi johtaa automaattisesti tapahtuviin toimintoihin. Tavat kertovat miten rutiininomaisesti henkilöt toimivat, miten käyttävät aikansa ja millainen tyyli tekemisessä on, esimerkiksi hidas tai nopea (Forsyth ym. 2008, 7- 10).

Ympäristö vaikuttaa henkilön osallistumiseen ja suoriutumiseen tarjoamalla resursseja, jotka voivat joko edistää tai ehkäistä toimimista. Ympäristössä on kulttuurellisia, taloudellisia, poliittisia elementtejä sekä fyysisiä että sosiaalisia ulottuvuuksia. (Forsyth ym 2008, 7- 10). Taloudellisiin ja poliittisiin elementteihin ei usein työntekijöillä ole vaikuttamisen mahdollisuuksia mutta kulttuurelliset elementit muodostavat mm. työkuulttuurin ja työtilojen sopimisen suomalaiseen kulttuuriin. Fyysiseen ympäristöön kuuluvat tilat jossa toimintaa tehdään sekä siihen tarvittavat välineet.

Sosiaaliseen ympäristöön kuuluvat esimerkiksi työtoverit. Sosiaaliset ryhmät määrittelevät tunnelman, normit ja ryhmän ilmapiirin, joka voi edistää tai ehkäistä henkilön toimimista. Hyvä työympäristö tarjoaa mm. psyykkistä turvaa ja edistää tarkoituksenmukaista osallistumista työtehtäviin. Hyvä työympäristö kannustaa ja ohjaa perehtyjää oppimaan, huono työympäristö voi aiheuttaa paineita työntekijälle aiheuttaen esimerkiksi epäonnistumisen pelkoa. (Hautala ym. 2019, 234-240.)

Inhimillisen toiminnan malli (Hautala ym. 2019, 243) jaottelee *tekemisen* kolmeen eri tasoon: toiminnallinen osallistumiseen, toiminnallinen suoriutumiseen ja toiminnallisiin taitoihin. Toiminnallinen osallistuminen ei ole pelkästään esimerkiksi työtehtävien tekemistä vaan siihen liittyy myös henkilökohtaisia ja sosiaalisia merkityksiä. Tähän liittyy myös ympäristön odotukset ja oma valinta (Hautala ym. 2019, 243).

Työhön liittyvien toiminnan muotojen tekeminen on toiminnallista suoriutumista. Toiminnalliset taidot jaetaan motorisiin, prosessitaitoihin sekä viestintä- ja vuorovaikutustaitoihin. Motorisia

taitoja ovat esimerkiksi itsensä ja esineiden siirtämisen taitoja, prosessitaitoja esimerkiksi tiedon hyödyntämisen, esineiden järjestämisen, työskentelyn ajoittamisen ja toiminnan mukauttamisen taitoja. Prosessitaitoja tarvitaan tehtävien loogiseen etenemiseen, tarkoituksenmukaiseen työvälineiden valintaan sekä ongelmatilanteiden ratkaisemiseen. (Forsyth ym. 7-8). Mukautumisen taitoja tarvitaan ongelmaratkaisutilanteissa kun esimerkiksi huomataan tarve muuttaa tekemistä, mukauttaa ympäristöä tai kun opitaan virheistään. Viestintä- ja vuorovaikutustaidot jaetaan non-verbaaliseen viestintään, tiedon vaihtamisen osa-alueisiin sekä vastavuoroisuuteen (Hautala ja muut 246.)

Näistä kaikista Inhimillisen toiminnan mallin osa-alueista rakentuu henkilön toiminnallinen identiteetti eli käsitys siitä millainen toimija hän on ja millaiseksi hän haluaa tulla. Tähän sisältyy käsitys siitä mitä henkilö kokee tärkeänä, käsitys ympäristöstä ja sen tuesta odotuksineen sekä pyrkiminen arvojensa mukaiseen suoritukseen eli toiminnallinen pätevyys. Näistä osa-alueista muodostuu ajan kanssa toiminnallinen mukautuvuus kun myönteinen toiminnallinen identiteetti rakentuu ja henkilö saavuttaa toiveidensa mukaisen toiminnallisen pätevyyden (Hautala ym. 2019, 246-248).

3 Laadullinen kehittämistyö autismissyksikössä

Laadullinen kehittämistyö tehtiin autismissyksikössä Varsinais-Suomen hyvinvointialueella (Varha). Kyseinen asumispalveluyksikkö on osa Varhan kehitysvammaisten palvelujen asumispalvelua ja kuuluu vaativiin vammaispalveluihin. Varhan alueella on vastaavia yksiköitä 7 kappaletta (Kehitysvammaisten henkilöiden palveluasuminen n.d.). Hyvin monilla kehitysvammaisilla on haasteita kommunikaatiossa, prosessitaidoissa ja vuorovaikutuksessa, joihin AAC-menetelmät voivat olla tärkeä apuväline.

Kyseinen yksikkö tarjoaa ympärivuorokautista autettua asumista autismituntoutuksesta höytyville aikuisille asukkaille. Lisäksi monilla on jonkin asteinen älyllinen kehitysvamma, heistä suurin osa ei puhu eivätkä voi esimerkiksi itse poistua talosta ulkoilemaan tai harrastuksiin. Yksikössä on 12 asukaspaikkaa ja 26 työntekijää.

Asumisyksikkö on perustettu kymmenisen vuotta sitten ja osa henkilökunnasta on työskennellyt samojen asukkaiden kanssa alusta asti. Vuosittain henkilöstöä vaihtuu, tulee kesätyöntekijöitä ja perehdytystä tarvitaan yksikön käytänteisiin ja asukkaiden hoitoon, kommunikaatiomenetelmien lisäksi

Tutkimus eteni lineaarisen mallin mukaan (Toikko & Rantanen 2009, 63).

Kuva 3 Tutkimuksen eteneminen

Opinnäytetyön tutkimusotteeksi valittiin laadullinen tutkimus (Kananen 2015,70), joka eteni induktiona käytännöstä teoriaan. Koska työn tuloksena oletettiin tulevan käytännön ratkaisu työpaikalle, kehittämään perehdytystä tai jatkokoulutusta, oli kyseessä kehittämistutkimus (Kananen 2015,76). Tämän metodi valittiin, koska tutkittiin työyhteisön asiantuntijuuden kehittämistä sekä miten yksilöiden näkökulma, kokemukset ja oma osaaminen näyttäytyvät työskentelytavoissa. Vilka (2021, 118) kuvaa kappaleessa Laadullinen tutkimus mm. näitä näkökulmia. Hän kuvaa, miten henkilön kokemuksista muodostuu käsityksiä ja näistä muodostuu merkityksellisiä tekijöitä henkilön elämään. Näihin merkityksiin nivoutuu henkilökohtaiseksi koettuja arvoja, uskomuksia, käsityksiä, mielipiteitä, ihanteita ja tunteita, jotka toivottiin tulevan esiin tässä opinnäytetyössä tehdyssä kyselyssä sekä henkilökohtaisessa lomakehaastattelussa. Nämä merkitykset ohjaavat henkilön aikomuksia, joka on henkilön toimintaa ohjaava tarkoitus ja motivaatio. Näiden arvioinnissa höydynnettiin toimintaterapian Inhimillisen toiminnan mallin MOHOn viitekehystä (Hautala ym. 2019, 234). Tutkimuksen tuloksia havainnoitiin MOHOon perustuvaa MOHOST seulonta-arviointia apuna käyttäen, sen soveltuvin osin.

Kehittämistyö aloitettiin määrittelemällä ongelma. Käytännön työssä oli käynyt ilmi, että vaikka puhetta korvaavia ja tukevia menetelmiä oli käytettävissä, niitä ei aina käytetty. Tämä johti tilanteisiin, joissa asukas ei saanut toiveitaan kuuluviin, oli epävarma tai epätietoinen mitä tehdään tai mitä uudessa tilanteessa tapahtuu tai ei osannut kommunikoida esimerkiksi pahasta

olostaan. Kehittämistyö jatkui kartoittamalla mitä kommunikaatiovälineitä yksikössä oli käytössä, olivatko ne riittäviä ja sopivia asukkaalle, olivatko ne saatavilla ja tehokkaassa käytössä. Oleellista oli myös selvittää osaavatko työntekijät niitä itse käyttää ja ohjata asukasta niiden käyttöön. Tässä nousi esiin uusien työntekijöiden taidot ja perehdytyksen osuus puutteellisten tietojen ja taitojen kohdalla sekä pidempään talossa olleiden tarpeet jatkokoulutukselle. Kehittämistyö jatkui selvittämällä kirjallisuudesta autismin perusteita, perehdyttämisen eri tapoja, AAC-menetelmiä ja niiden opetusta sekä käyttöä eri tekniikoilla. Tämän jälkeen toteutettiin koko henkilökunnalle tehty kysely sekä sen jälkeen lomakehaastattelu. Lomakehaastatteluun kutsuttiin heidät, jotka olivat huolissaan asukkaiden kommunikaation mahdollisuuksista, kokivat että perehdytys oli heidän kohdallaan puutteellista tai kaipasivat jostain osa-alueesta lisäkoulutusta.

3.1 Tutkimusongelma löytyi käytännön työssä

Tutkijan omakohtaista kokemusta oli että perehdytysaika meni nopeasti ja käytännön työhön ryhtyessä kommunikaatiomenetelmien käyttö oli epävarmaa ja haparoivaa. Tutkija jäi kehittämistyötä suunnitellessaan pohtimaan, kuinka suuri osuus menetelmien käyttämättömyydestä tai tehottomasta käytöstä liittyy perehdytykseen. Perehdyttäjällä on myös suuri rooli. Perehtyjän ja perehdyttäjän suhde muodostuu nopeasti ja se vaikuttaa työpaikkaan integroitumiseen sekä työtehtävien oppimiseen suuresti. Perehdyttäminen katsottiin olevan suuressa määrin opettamista ja kouluttamista, joka vaatii perehdyttäjältä ymmärrystä ihmisen oppimistavoista, kykyä selittää asioita eri näkökulmista ja eri tavoilla. Onnistunut perehdytysaika saa uuden työntekijän solahdamaan työtehtäviin helposti ja asukkaat pysyvät tyytyväisinä voidessaan kommunikoida uudenkin ihmisen kanssa tutulla tavalla mahdollisimman nopeasti.

3.2 Tutkimuskysymykset ja tavoitteet

Näistä käytännön työtehtävissä löytyneistä ongelmista johdettiin seuraavat tutkimuskysymykset:

- Mitkä tekijät estävät AAC-menetelmien käyttöä autismissyksikössä arjen ohjaustilanteissa?
- Miten voitaisiin edistää työntekijöiden ja asukkaiden taitoja käyttää AAC-menetelmiä?

Tutkimuksen tavoitteena on löytää vastauksia tutkimuskysymyksiin, tekijöitä näiden estävien ja edistävien vaikuttimien taustalla ja etsimään kehityskohteita, jotka löytyvät tulosten analysoinnissa. Näin saadaan ongelmia pienennettyä ja voidaan parantaa asukkaiden mahdollisuuksia tuoda toiveensa ja äänensä kuuluviin arjen moninaisissa tilanteissa. Lisäksi löydetään edistäviä tekijöitä, joiden tiedostaminen ja ylläpitäminen tuo työyhteisöön voimaa tehdä työtä ajoittain haastavien asukkaiden kanssa.

3.3 Tutkimuksen toteutus

Kaikkiin Varsinais-Suomen hyvinvointialueella tehtäviin opinnäytetöihin pitää hakea tutkimuslupa. Tutkimusluvan saamisen jälkeen aloitettiin varsinainen tutkimuksen tekeminen yksikössä lineaarisen etenemismallin mukaan. Ongelman määrittelyn jälkeen tehtiin suunnitelmat tutkimusaineiston keräämiseksi. Aineistonkeruumenetelmiksi valittiin kaikille työntekijöille lähetettävä määrällisen tutkimuksen menetelmänä verkossa vastattava kysely ja sen jälkeen syventävä lomakehaastattelu. Kyselyksi valittiin tietoturvallisesti toteutettava Webropol-kysely. Tästä tiedotettiin lähettämällä kaikille työntekijöille sähköposti, jossa kerrotaan opinnäytetyöstä, tietosuojakäytänteistä, kyselyistä ja lomakehaastattelusta. Tämä esiteltiin myös viikkopalaverissa. Kaikessa tiedottamisessa korostettiin vapaaehtoisuutta. Tarkoituksena oli tehdä kysely koko henkilökunnalle AAC-menetelmien käytöstä ja niihin perehdytyksestä. Tämän kyselyn perusteella saatiin tietää ovatko menetelmät laajassa ja tehokkaassa käytössä vai onko niiden käytössä jotain epäselvää. Samalla saataisiin selville miten niiden käyttöön perehdyttäminen on onnistunut uudemmilla työntekijöillä. Kysely (liite 1) muodostui taustakysymyksistä, perehdytyksestä ja menetelmien käyttöön liittyvistä kysymyksistä. Pohdittaessa kyselyn kysymyksiä pohdittiin asioita teoreettisella tasolla tavoitteena saada vastauksia, joiden tulokset olisivat mitattavissa eli olisivat operationalisoitavissa. Näin siirryttäisiin empiiriselle tasolle ja saataisiin tuloksia, joista voitaisiin valita lomakehaastatteluun tarkennettavat asiat. (Vilkkä 2021, 101).

Kysely toteutettiin suljetulla Webropol-alustalla Jyväskylän ammattikorkeakoulun palvelimella, näin varmistettiin tietosuojan toteutuminen. Kyselyä testattiin yhdellä henkilöllä. Kyselyyn vastattiin nimettömänä, eikä mitään vastaajaan yksilöitävissä olevia tietoja kerätty. Kyselyn tuloksia ei tallennettu tutkijan omalle koneelle vaan Jyväskylän ammattikorkeakoulun suljetulle alustalle. Näin otettiin tarkasti huomioon vastaajan tietoturva.

Kyselyn jälkeen haluttiin syventää kyselystä nousevia teemoja jotka olivat tutkimuskysymysten pohjalta relevantteja. Näihin haluttiin lisää syvyyttä ja selvittää taustoja, mikä esimerkiksi esti jossakin tilanteessa AAC-menetelmien käyttöä. Kysymyksiin haettiin vielä lisää tukea käyttäen tutkijalle tuttua toimintaterapian arviointimenetelmää Inhimillisen toiminnan mallia, jonka avulla voitiin selvittää syitä toiminnan tai toimimattomuuden taustoilta. Näitä syitä voi löytyä esimerkiksi tekijän omista arvoista, asenteista tai toimintaympäristöstä. Näiden lisäksi tutkijan oma kokemus auttoi muotoilemaan kysymykset sopimaan työympäristön arkeen.

Haastattelu toteutettiin strukturoituna lomakehaastatteluna (liite 2). Tämä oli perusteltua, jotta rajattiin tutkimuksen kannalta oleellisia kysymyksiä ja samalla aikaa, jota työntekijät joutuivat olemaan poissa työtehtävistä. Lomakehaastattelun teemat olivat:

1. Perehdytys, 2. Työntekijän toiminta, kun asukas ei ymmärrä kuvien merkitystä. 3. Tilanteet, kun työntekijä on huolissaan, saako asukas toiveensa ja tarpeensa kuuluviin ja 4. Työntekijän lisäkoulutuksen tarve. Haastattelukysymyksissä oli vain yksi avoin kysymys, johon vastaaminen tehtiin omin sanoin.

Haastattelutilanteessa lomakkeet annettiin haastateltavalle ja pyydettiin lukemaan suostumuslomake. Haastateltava allekirjoitti suostumuslomakkeen ja tutkija luki ääneen oman osansa lomakkeesta ja allekirjoitti sen. Tutkija kävi läpi kysymyksiin vastaamisen kaikille luettavilla samoilla teksteillä. Aineiston säilyttämisestä oli informoitu jo aiemmin. Tunnelma aloituksessa oli rento ja neutraali, koska kaikki haastateltavat olivat haastattelijalle tuttuja. Hyvärinen, Nikander ja Ruusuvuori esittelivät kirjassaan (2017, 398) useita erilaisia haastattelun tyyliä ja niiden erikoispiirteitä. Käyty haastattelu oli selkeästi sisäpiirihaastattelu, jossa tutkijaa ja hänen tutkittaviaan yhdisti työskentely samassa työpaikassa. Haastateltava luki kysymyksiä ja vastasi itsenäisesti, joistakin kohdista keskusteltiin haastattelijan kanssa. Näin varmistettiin, että haastattelijalla ei vaikuttanut mitenkään vastaamiseen eikä ohjaillut vastaamaan tietyllä tavalla. Viimeinen kohta oli vapaamuotoinen ja tässä käytiin lyhyttä keskustelua useimpien kanssa. Haastattelu päätettiin kiitoksiin ja haastattelijalla irroitti ensimmäisen sivun kysymysnipusta, jotta vastauksiin ei yksilöidy haastateltavan nimi suostumuslomakkeesta. Suostumus- ja kysymyslomakkeet vei haastattelijalla heti kotiin lukolliseen kaappiin, eikä niitä jätetty näkyville missään vaiheessa.

Lomakehaastattelun vastauksista ja ohessa käydystä keskustelusta tehtiin muistiinpanot, jotka lähetettiin jälkikäteen työntekijälle hyväksyttäväksi ja mahdolliset korjaukset korjattiin tekstiin. Tässä toteutui eettinen tutkimusote ja tutkijan vastuu

Kyselystä ja lomakehaastattelusta syntyi tutkimusaineisto. Kehitystyön viimeisessä vaiheessa lähdetessä analysoimaan tuloksia, tehtiin tästä tutkimusaineistosta sisältöanalyysi. Tästä nousi esiin tarve työntekijöiden uudelleen koulutukselle. Tässä vaiheessa etsittiin tutkittu menetelmä TEACCH (TEACCH-ohjelma: Käypä hoito-suositus 2023). Ohjelmalla voi opettaa työntekijät AAC-menetelmien käyttöön ja sen avulla he saavat taitoja opettaa menetelmien käyttöä myös asukkaille. Tämä TEACCH-menetelmä antaisi myös runkoa mahdolliselle perehdytysaineiston päivitykselle.

3.4 Luotettavuusvarmistus

Laadullisen kehittämistyön luotettavuustarkasteluun on otettu huomioon validiteetti ja reliabiliteetti (Kananen 2015, 343). Tutkimuksessa on tutkittu työelämässä esiin tulleita oikeita asioita, joten tutkimus on validi. Laadullinen kehittämistyö on tehty noudattaen hyvää tieteellistä käytäntöä ottaen huomioon luotettavuuden, rehellisyyden, arvostuksen ja vastuunkannon seuraavasti: Tutkimuslupaa varten on tehty selvitys tiedonhankinnasta, tietosuojaseloste, aineistonhallintasuunnitelma sekä tutkimussuunnitelma. Näistä käy ilmi tutkijan koko opinnäytetyön prosessi, vastuullisuus aineiston keräämisessä ja säilyttämisessä sekä tietosuojan toteutuminen. Tutkimuksen luotettavuutta on suunniteltu jo tutkimussuunnitelman laatimisen aikana. Eettistä arviota ei tarvittu. Tutkijaa sitoo vaitiolovelvollisuus, eikä missään ollut tiedossa ketkä osallistuvat haastatteluihin. Niiden henkilöön liittyvästä annista ei myöskään puhuttu työpaikalla, tuloksien käsittely tehdään yleisellä tasolla. Tämän laadullisen kehittämistyön tutkimuksen tulokset johdettiin yksikössä tehtävän kyselyn ja syventävän lomakehaastattelun aineistosta. Aineisto oli litteroitu ja siitä oli helposti nähtävissä vastausten määrä ja nähtävissä tulokset. Tulosten vertaisarviointi olisi mahdollista ja tulokset olisivat samat. Johtopäätökset olisivat todennettavissa aineistoanalyysistä. Tulokset tullaan käymään läpi opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen avoimesti yksikössä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksen mukaan (2024). Opinnäytetyö tehtiin noudattaen hyvää eettistä käytäntöä, vastuullisesti ja turvallisesti kaikkien osapuolten kannalta. Tutkija kantoi henkilökohtaisesti vastuun ettei mikään tieto lomakehaastatteluista päässyt yleiseen tietoon, otti vastuun tutkimuksen kannalta oleellisen

tiedon keräämisestä ja säilyttämisestä sekä tietoturvan toteutumisesta kaikissa vaiheissa (Kananen 2015, 125-126.)

Tutkimuksessa on tarkasteltu autismiyksikön työntekijöiden työtapoja, jotka ovat jokaisen henkilökohtaisia kokemuksia sekä jokaisen sivusta katsoen silmin havaittavia. Havainnoijan oma mielipide tai tietotaito vaikuttaa kuitenkin havaintoihin, joten validit havainnot työtavoista vaativat kokemusta sekä puolueettomuutta havainnoijalta.

Tutkimuksen reliabeli toistaminen vaatisi kyselyn ja haastattelujen toteuttamista samoilla vastaajilla (Kananen 2015, 343). Vastaajan vastaaminen toisella tavalla voisi johtua uusien kokemusten perusteella vastaamisesta tai että henkilö on muistanut asioita, jotka eivät olleet ensimmäisellä vastaamiskerralla mielessä. Vastauksia tuli kuitenkin määrällisesti useita samansuuntaisia, joten aineiston analysoinnissa katsottiin vastausten määrän antavan lisää reliabiliteettia. Kukin työntekijä vastaa myös omista lähtökohdistaan, joihin liittyy MOHOn mukaan mm. omat arvot. Näihin liittyy myös työpaikalla olevat arvot kuten esimerkiksi jos työpaikalla kannustetaan omaan kehittymiseen lisäkoulutuksilla, koetaan lisäkoulutus tärkeäksi ja siihen pyritään. Nämä saattavat muuttaa vastaajan vastaamista toisella kerralla, jos koetaan että painopiste onkin muuttunut esimerkiksi työntekijän saadessa vastikään lisäkoulutusta.

Laadullisen tutkimuksen siirrettävyys tarkoittaa, että tutkimuksen tulokset voitaisiin siirtää toiseen vastaavaan tilanteeseen, tässä tapauksessa toiseen autismiyksikköön (Kananen 2015, 353). Tämän laadullisen kehittämistyön tulokset ovat yksikkökohtaisia, joten niitä ei voi siirtää suoraan toiseen yksikköön. Kysely olisi siirrettävissä vastaavaan kehitysvammaisten asumisyksikköön, jossa on käytössä AAC-menetelmiä. Tällainen tutkimus antaisi tutkimustietoa miten sama asia koetaan toisessa yksikössä ja voitaisiin arvioida millaisia kehitystoimia laajempi AAC-menetelmien käyttö siellä vaatisi. Jos sama kysely tehtäisiin kaikissa vastaavissa yksiköissä Varhassa, voitaisiin saada käsitys laajemmasta kuvasta ja tarpeesta koko Varhan alueella AAC-menetelmien käytön laajuudesta ja lisäkoulutuksen tarpeesta.

Opinnäytetyön teossa oli varmistettu vahvistettavuus luetuttamalla lomakehaastatteluun vastanneilla omasta haastattelustaan puhtaaksi kirjoitetut muistiinpanot (Kananen 2015, 354). Valmiin kehittämistyön oli myös lukenut toimeksiantajan edustaja, joka vahvisti kyselyn ja haastattelujen

perusteella tehdyt johtopäätökset ja piti esitettyjä kehityskohteita relevantteina sekä aiheellisina. Myös tutkijan omat havainnot työtehtävissä vahvistivat aineistosta esiin tulleet kehityskohteet ja puutteet, kuten myös autismiyksikössä hyvin toimivat asiat.

3.5 Eettiset periaatteet ja aineistonhallinta

Havaintoja työtehtävissä ei tehty, koska tässä olisi havainnoitu myös asukkaita, joka olisi ollut eettisesti kyseenalaista. Eettisen arvion mukaan ei puhumaan kykenemätön voi antaa suostumusta havainnoitiin, joten käytännön havainnointi työtehtävissä jätettiin kokonaan pois aineistonkeräämismenetelmistä (Kananen 2015,81). Tutkija toimi koko prosessissa eettisesti ottaen huomioon yksilönsuojan ja kohteli haastateltavia kunnioittavasti ja ystävällisesti.

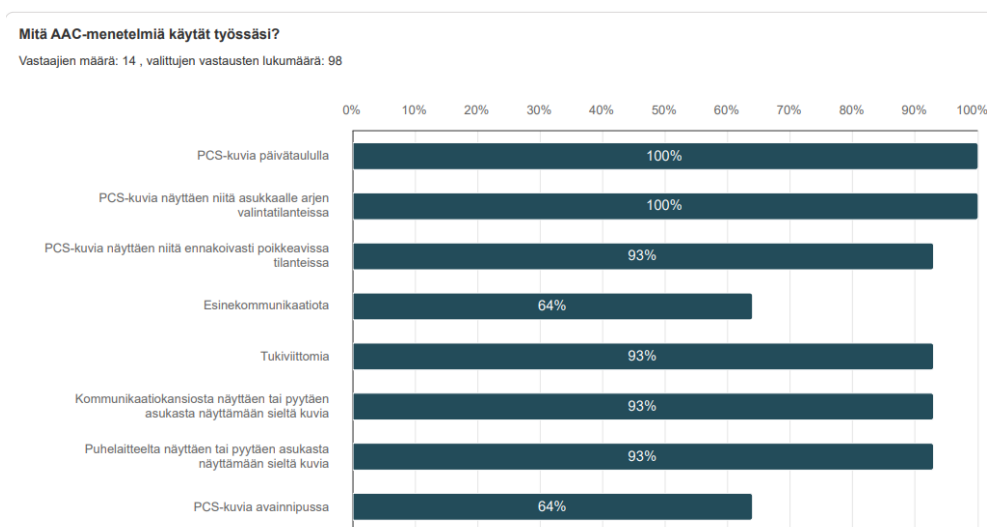
Aineiston hallintaan liittyy tietosuojalaki ja nämä asiat tuotiin tiedoksi tutkimuslupaa varten tehdyissä selvityksissä, henkilökunnan tiedoksiannossa, kyselyssä ja haastattelussa. Webropol-kyselyn tulokset tarkistettiin ja poistetaan kaikki mahdolliset ilmaisut tai tiedot, jotka voisi yhdistää henkilöön. Lomakehaastattelun muistiinpanot tehtiin käsin. Käsin kirjoitettuihin muistiinpanoihin ei kirjoitettu yksilöiviä tietoja. Jokainen haastateltava oli kooditettu ja koodiston avain on tutkijalla kotona lukitussa kaapissa. Aineisto anonymisoitiin ennen materiaalin käsittelyä, joten ainoat yksilöivät tiedot ovat suostumuslomakkeessa ja ne ovat lukitussa kaapissa, kunnes tuhotaan silppurilla opinnäytetyön ollessa hyväksytty. Myös litterointivaiheessa käsin kirjoitetusta materiaalista varmistettiin kaikki henkilötietoihin liittyvät, murre sanat sekä muut yksilöitävissä olevat ilmaisut pois. Haastateltava sai säilyttää itsellään omat vastauksensa aineistosta sähköpostissaan. Kun opinnäytetyö on hyväksytty, Webropol-aineisto hävitetään sekä oman tietokoneen aineisto poistetaan lopullisesti. Myös toimeksiantajan ohjeistus on, että aineisto hävitetään opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen. Aineistoa ei säilytetä myöhemmin uudelleen avattavaksi ja tästä tiedotetaan myös haastateltavia sekä kyselyyn osallistujia tietosuojaselosteessa. Aineistoa ei aseteta avoimesti saataville eikä julkaista. Aineiston käsittely, tallentaminen, varmuuskopiointi, kuvailutiedot, aineiston jakaminen, tallentaminen sekä hävittäminen työn valmistuttua ovat tutkijan vastuulla.

4 Opinnäytetyön tulokset

4.1 Kyselyn tulokset

Kyselyyn vastasi 17 henkilöä, 9 työntekijää ei vastannut kyselyyn. Kaikki kyselyyn osallistuneet olivat Varsinais-Suomen hyvinvointialueen palveluksessa ja kyseisessä yksikössä töissä. AAC-menetelmiä käytettiin laajasti. Vain esinekommunikaatiota ja PCS-kuvia avainnipussa käytettiin vähemmän.

Taulukko 1 Mitä AAC-menetelmiä käytät työssäsi? – kysymyksen vastaukset

Puhumattomien asukkaiden arjessa kuulluksi tulemisesta oli huolissaan kaikista asukkaista 24% ja osasta asukkaista 47% vastaajista. Kuulluksi tulemisessa oleellista on kommunikaation mahdollistaminen ja työntekijöiden sekä asukkaan taidot. Tämä valikoitui yhdeksi teemaksi syventävään lomakehaastatteluun.

Kyselyssä kysyttiin kuvien käyttöä poikkeustilanteissa ja niissä 29% vastaajista käytti niitä, mikäli niitä oli saatavilla. 71% vastaajaa käytti niitä ja kertoivat voivansa myös itse tehdä kuvia ja kuvasarjoja. Myös tämä asia otettiin mukaan syventävään lomakehaastatteluun, koska kuvien saatavuus poikkeustilanteissa on asukkaan etu hänen saadessa tietoa mitä on tapahtumassa sekä työntekijän turvallisuuskysymys koska autistinen asukas pysyy suuremmalla todennäköisyydellä rauhallisena saadessaan tietää mitä seuraavaksi tapahtuu.

PCS-kuvia käyttivät kaikki työntekijät arjen valintatilanteissa mutta 23,5% vastaajista kertoi epäilevänsä, että asukas ei ymmärrä kaikkien kuvien merkitystä. Tämä on selkeä ongelma, johon haettiin ratkaisua liittämällä asia tarkempaan selvitykseen lomakehaastattelussa.

Taulukko 2 Lisäkoulutusta toivottiin kyselyssä laajasti

	n	Prosentti
Tukiviittomat	12	70,6%
PCS-kuvat arjessa	2	11,8%
Uuden PCS-kuvan opetus ja kuvasarjat poikkeustilanteissa	3	17,6%
Boardmaker-ohjelman käyttö	9	52,9%
Kuvakansion käytön opetus ja tehokas käyttö	2	11,8%
Puhelaitteen käytön opetus ja tehokas käyttö	5	29,4%
Jostain muusta, mistä	0	0,0%
En kaipaa lisätietoja tai harjoitusta	2	11,8%

4.2 Lomakehaastattelun tulokset

Kutsu lomakehaastatteluun lähetettiin sähköpostilla koko henkilökunnalle kyselyn päättymisen jälkeen. Haastatteluun kutsuttiin erityisesti kyselyyn vastanneita, jotka kokivat ettei perehdytystä ole ollut riittävästi, kokivat että asukas ei välttämättä ymmärrä kuvien merkitystä, olivat huolissaan saako asukas toiveensa ja tarpeensa kuuluviin tai kaipasivat lisäkoulutusta jostain tietystä AAC-menetelmien aiheesta.

Lomakehaastattelussa kävi viisi työntekijää. Viisi työntekijää katsottiin olevan riittävä määrä koska he olivat henkilöitä, jotka antoivat juuri tutkimuskysymyksiin oleellisia vastauksia. Se, että vain 5 osallistui, tarkoitti myös sitä että yli 20 henkilön työympäristössä oli vain vähän tyytymättömyyttä perehdytykseen, vähemmän huolta asukkaiden äänen kuulumiseen sekä tarvetta lisäkoulutukselle.

Perehdytystä koskeissa kysymyksissä kartoitettiin millaista perehdytystä kyseinen työntekijä oli saanut ja oliko tämä annettu hänelle sopivalla tavalla ottaen huomioon erilaiset oppimistyyli.

Taulukko 3 Saadun perehdytyksen eri muodot

 PEREHDYTYS, SEN LAATU JA RIITTÄVYYS JOS MIETIT PEREHDYTYSTÄSI, MITEN SAIT TIETOA MENETELMISTÄ, MERKITSE RASTI YHTEEN TAI USEAMPAAN SINULLE SOPIVAAN.	
AUTISMIKÄSIKIRJA	2
TYÖHÖN TUTUSTUESSA ESIMERKKIÄ ITSE KATSOEN ILMAN ETUKÄTEIS INFORMAATIOTA	2
TYÖHÖN TUTUSTUESSA ESIMERKKIÄ ITSE KATSOEN ILMAN ETUKÄTEIS INFORMAATIOTA	2
MINULLE ESITELTIIN KÄYTETTÄVIÄ MENETELMIÄ JA NÄYTETTIIN MITEN NIITÄ KÄYTETÄÄN	3
MINULLE NÄYTETTIIN TYÖN KAUTTA MITEN MENETELMIÄ KÄYTETÄÄN ASUKKAALLE	3
ETSIN ITSE TIETOA TYÖPAIKAN KIRJASTOSTA TAI NETISTÄ	3

Tämän kysymyksen vastauksista pääteltiin, että perehdytys AAC-menetelmiin oli hyvin pitkälle käytäntöpohjaista ja henkilöt olivat saaneet vähemmän etukäteisinformaatiota kirjallisena.

Työntekijöiltä kysyttiin lomakehaastattelussa ideoita miten perehdytystä AAC-menetelmiin voisi kehittää. He ehdottivat perehdyttämisen kehittämiseksi asian tärkeyden painottamista, selkeää ja asukaskohtaista läpikäyntiä ajan kanssa asukastyötä havainnoiden, kerrottaisiin miksi on tietyt käytänteet, näytettäisiin mistä löytyy lisää kuvia ja miten sellaisia voi tehdä sekä ehdotettiin sekä ehdotettiin että olisi eri asioihin perehtyneitä perehdyttäjiä. Esimerkiksi kommunikaatioon voisi olla omansa ja kirjaamiseen sekä muuhun tietokoneella tehtävään omansa.

Lomakehaastattelussa kartoitettiin, oliko asukkailla mahdollisuus tulla ymmärretyksi sekä saada tarpeensa ja toiveensa kuuluviin. Kaikilla viidellä vastaajalla oli joissakin tilanteissa

huolta ja eniten tilanteissa, jossa käytetään kuvaa tai merkkiä, jota hän ei ymmärrä tai tulee jokin erikoistilanne kuten uusi tai arjesta poikkeava tilanne. Tällaisia olivat esimerkiksi sairaalaan joutuminen.

Taulukko 4 Huoli asukkaan äänen kuulumisesta

TYÖNTEKIJÄ ON HUOLISSAAN SAAKO ASUKAS TOIVEENSA JA TARPEENSA KUULUVIIN MISSÄ TILANTEESSA OLET OLLUT HUOLISSASI ASUKKAAN KUULLUKSI TULEMISESTA (MERKITSE RASTI)	
ARJEN VALINTATILANTEISSA	2
OMAAN ELÄMÄÄN VAIKUTTAMISESSA	2
MIELEKKÄÄN TEKEMISEN VALITSEMISESSA	3
PERUSTARPEIDEN ILMAISUSSA (NÄLKÄ, JANO, WC-TARPEET YMS.)	3
KUN ON TILANNE, JOSSA HÄN EI YMMÄRRÄ KUVAN MERKITYSTÄ TAI SOPIVAA KUVAA TILANTEESEEN EI OLE SAATAVILLA	4
ERIKOISTILANTEET, JOISSA RUTIINIT MUUTTUVAT TAI TULEE ASIAKKAALLE ENNESTÄÄN TUNTEMATON TILANNE	4
MUU, KERRO OMIN SANOIN	
- KIVUN TAI HUONON OLOKERTOMINEN	
- TILANNE KUN TYÖNTEKIJÄ EI HALUA YMMÄRTÄÄ ASUKASTA	

Lomakehaastattelussa haluttiin kysyä miten vastaajat kokivat tilanteet, joissa epäonnistutaan viestinnässä. Vastauksissa kävi ilmi luottamus tilanteen onnistumiseen kaikesta huolimatta. Jos tilanne viedään läpi ilman asukkaan ymmärrystä suhtaudutaan edelleen luottavaisesti ja on saatavilla kollegoiden tuki. Epäonnistumista kokivat lähes kaikki vastaajat ja tämä osoittaa korkeaa työmoraalia ja pyrkimystä onnistumiseen.

Taulukko 5 Epäonnistunut viestintä

JOS EPÄONNISTUN VIESTINNÄSSÄ, ASUKAS EI YMMÄRRÄ, EN SAA HÄNTÄ OLLENKAAN YMMÄRTÄMÄÄN, HÄN HERMOSTUU TAI TILANNE VIEDÄÄN LÄPI ILMAN HÄNEN YMMÄRRYSTÄÄN	
KOEN EPÄONNISTUMISTA JA TILANNE VAIVAA PITKÄÄN	
KOEN EPÄONNISTUMISTA MUTTA TILANNE UNOHTUU PIAN	2
KOEN EPÄONNISTUMISTA JA PUHUN TILANTEESTA TYÖKAVEREIDEN KANSSA	4
KOEN PIENTÄ HARMIA MUTTA TILANNE UNOHTUU PIAN	2
OLEN NIIN TOTTUNUT NÄIHIN TILANTEISIIN, ETTÄ TILANTEEN JÄLKEEN EN MUREHDI ASIAA ENÄÄ	

Lisäkoulutuksen tarpeista ja Boardmaker-ohjelman käytöstä toivoi lisäkoulutusta 3/5 vastaajaa. Boardmaker on ohjelmisto, jolla voi tehdä PCS-kuvia tulostettavaksi tai kuvasarjoja. PCS-kuvat arjessa olivat lähes kaikilla vastaajilla jo käytössä, joten laajaa lisäkoulutusta ei tarvittu eli perehdytys, päivittäinen käytännössä harjoittelu ja työympäristön tuki oli ollut hyödyllistä. Kuvakansion ja puhelaitteen käytön opetusta asukkaalle ja tehokasta käyttöä toivoi myös 2-3 vastaajista. Koska kyseisessä autismiyksikössä on korkea työmoraali ja työ halutaan tehdä hyvin, on tämä mahdollisesti vaikuttanut vastaajiin, he kokivat lisäkoulutuksen ehkä tärkeäksi tästä syystä.

4.3 Tulosten tarkastelu MOHO-mallin kautta

Kuten edellä kerrottiin kysyttiin kyselyssä ja haastattelussa myös työntekijän henkilökohtaisia kokemuksia menetelmien käytöstä, mahdollisista epävarmuuksista ja peloista työtehtävissä sekä miten fyysinen ja sosiaalinen työyhteisö tukee haastavissa tilanteissa. Näiden tekijöiden arviointiin käytettiin soveltuvin osin MOHOST-seulonta-arvioinnin käsikirjaa. Tämän kautta arvioitiin työntekijöiden toimintaan motivoitumista, toiminnasta suoriutumista ja toiminnallisen käyttäytymisen järjestäytymistä henkilön ja ympäristön eri osa-alueilla. Lisäksi kartoitettiin missä määrin toiminnallinen osallistumisen elementeistä oli muodostunut toiminnallinen mukautuminen eli korkein taso tehdä työtä oikein kaikissa tilanteissa ja automaationa.

Arvioitaessa kyselyn tuloksia *henkilöön* liittyviä elementtejä tuli näkyviin, että työntekijöiden tahto-osa-alueesta henkilökohtainen vaikuttaminen on korkealla tasolla. Kyselyssä 100% vastaajista kertoi käyttävänsä menetelmiä, jos ne olivat saatavilla, eikä kukaan jättänyt niitä käyttämättä johtuen väärin tekemisen pelosta tai epävarmuudesta. Suurin osa kertoi uskovansa omaan tehokkuuteensa kertoen osaavansa käyttää menetelmiä, asennoituvat positiivisesti lisäkoulutukseen ja kokevat menetelmien käytön tuovat työhön tehokkuutta. Näkyviin ei tullut yhtään työntekijää, jonka arvoissa näkyisi luovuttaminen tai ylimalkainen tekeminen. Kukaan vastaajista ei vältellyt tai pelännyt erikoistilanteita vaan kaikki yrittivät auttaa asukasta selviämään. Myöskin voisi sanoa, että menetelmien laaja käyttö osoittaa että työntekijät kokevat ne tärkeinä ja kokevat hyvää mieltä niiden käyttämisestä. Suorituskyvyn arvioinnin osa-alue ei ollut tässä tutkimuksessa relevantti, koska menetelmien käyttö ei vaadi suorituskykyä muuten kuin muistin osalta ja ne ongelmat ratkeavat paremmalla perehdytyksellä ja materiaalin saatavuuden parantamisella.

Arvioitaessa tottumusta, tapoja ja rooleja kävi ilmi seuraavia tuloksia: Kyselyssä selvisi, että PCS-kuvia päivätaululla käyttivät kaikki kyselyyn vastanneet eli tämä tapa oli jo lähes automaatioksi muodostunut. Sen sijaan avainnippussa PCS-kuvia käytettiin 71%:sti ja esinekommunikaatiota 65%. Tästä voisi päätellä että avainnippun ja esinekommunikaation käyttöä voisi vielä tehostaa. Niiden käytöstä ei ole tullut tapaa vaikka ne ovat todennäköisesti kaikille asukkaille jossain määrin hyödyllisiä. Jos työntekijä on tottunut käyttämään menetelmiä vain vähän ja tietyissä tilanteissa, saattaa tämä estää hänen suoriutumista uusissa tilanteissa tai uusien menetelmien kohdalla. Tämä oli havaittavissa tutkijan työskennellessä autismiyksikössä. Samoin vaikuttaa, jos henkilö ei ole käyttänyt menetelmiä pitkiin aikoihin. Asiaan näyttivät vaikuttavan myös totutut tavat, joita voi olla vaikea muuttaa. Näistä osa-alueista näytti löytyvän syy miksi avainnippua ja esinekommunikaatiota eivät kaikki käyttäneet, niitä ei ehkä osattu käyttää eikä tottumusta ollut tullut. Roolien sekoittuminen tai epäselvyys näkyy henkilön toiminnan vaikeutena, jota ei tullut kyselyissä eikä haastatteluissa esiin. Kaikki toimivat itsevarmasti ja rohkeasti.

Inhimillisen toiminnan mallissa fyysisen ja sosiaalisen *ympäristön* kohdalla löytyi tuloksia, jotka selittävät sekä laajaa käyttöä, että joissain tilanteissa menetelmien käyttämättömyyttä. Työpaikan toimintakulttuuri on osa sosiaalista ympäristöä ja tämä näytti tukevan työntekijöiden työstä suoriutumista. Osallistuminen oli korkealla tasolla, lisäkoulutusta haluttiin laajasti ja onnistuneesta työn jäljestä koettiin mielihyvää. Kyselyssä ja haastattelussa tuli esiin selkeästi, että haastavissa tilanteissa työkavereiden tuki oli monille tärkeä mutta kaikki eivät kuitenkaan ottaneet asiaa esille. Haastattelussa neljä viidestä vastaajasta ilmaisi käyvänsä haastavia tilanteita läpi työtovereiden kanssa. Myös sosiaaliseen ympäristöön liittyvä perehdyttäjän rooli ja osaaminen tuli esiin. Kävi ilmi, että perehdytyksen sisältö liittyy paljon perehdyttäjään tapaan ja taitoon perehdyttää, joten jos työntekijälle sattuu vähemmän taitava perehdyttäjä, on tämä työntekijän työstä suoriutumista estävä tekijä.

Fyysiseen ympäristön osa on työvälineet ja niiden saatavuus. Perehdytykseen ja jatkossa työtehtävien hoitamiseen kuuluu olennaisesti tieto mistä työvälineet löytyvät ja miten niitä käytetään, tässä oli monessa vastauksessa puutteita. Yksi syy menetelmien käyttämättömyyteen oli siis selkeästi toimintaympäristössä. Puutteet toimintaympäristössä vaikuttavat henkilön prosessitaitoihin koska tehtävien looginen eteneminen keskeytyy kuvien puuttumiseen eikä ongelmatilanteita voi ratkaista niiden avulla ja joudutaan selviytymään ilman mahdollisuutta

kommunikoida asukkaan kanssa. Myös tiedon hyödyntämisen, järjestämisen ja mukautumisen elementit tulivat esiin tuloksia analysoidessa. Nämä liittyvät työvälineiden valintaan ja käyttöön, sekä etsimiseen. Mukautumisen taitoja tarvitaan ongelmaratkaisutilanteissa oli kuvia tai muita välineitä käytössä tai ei.

Inhimillisen toiminnan mallissa *Tekemisen* osa-alueita (Hautala ym. 2019, 243) arvioidessa toiminnallisessa osallistumisessa ei esiintynyt kehitettävää. Kyselyssä ja haastattelussa kävi selväksi, ettei työntekijöillä ole esteitä osallistua työtehtäviin oman valinnan puolesta ja osallistuvat mielellään merkityksellisiksi koettaviin työtehtäviin.

Työntekijöiden toiminnallinen identiteetti näkyi olevan yleisesti työtehtävien tekemistä edistävä. Työ koettiin tärkeäksi, sosiaalinen työympäristö koettiin hyväksi ja työtehtävät pyritään yhteisesti hoitamaan samojen arvojen mukaisesti. Kun ajan kanssa saadaan kaikille fyysinen työympäristö työtehtäviä tukevaksi on toiminnallinen mukautuvuus kaikille mahdollista saavuttaa.

Työntekijöiden saavuttamaa toiminnallista pätevyyttä voidaan tarkastella suhteessa tutkimuskysymyksiin:

”Miten voitaisiin edistää työntekijöiden ja asukkaiden taitoja käyttää AAC-menetelmiä?” Tähän saatiin vastaus jo kyselystä. Kun menetelmiä on saatavilla arjen tilanteissa, niitä osataan käyttää sekä erikoistilanteisiin niitä osataan myös itse tehdä, ovat menetelmät laajassa käytössä. Tuloksissa näkyi hyvin että työntekijät ovat velvollisuudentuntoisia, tekevät työtä, joka tuottaa heille tyydytystä ja pitävät itseään kyvykkäinä pyrkien toimimaan arvojensa mukaan yhteisiä päämääriä kohti. Toiminnallinen mukautuvuus tapahtuu kun kun nämä kaikki osa-alueet ovat kehittyneet optimaaliselle tasolle ympäristön edistäessä toiminnallisuutta kaikissa tilanteissa. (Taylor 2017, 119-120.).

Tutkimuskysymykseen ”Mitkä tekijät estävät AAC-menetelmien käyttöä autismissiköissä arjen ohjaustilanteissa?” saatiin vastauksia lomakehaastattelussa ja MOHOST-analyysissä. Asukkaan kuvien ymmärryksen puute ja tähän liittyvä työntekijän puutteelliset taidot opettaa menetelmien käyttöä asukkaalle tuli useassa vastauksessa esiin. Se, että ei tiedetty mistä PCS-kuvia löytyy ja miten niitä tehdään lisää, oli myös esteenä erityisesti erikoistilanteissa menetelmien käytölle.

Perehdyttämisen tasalaatuisuus nousi myös esiin, joillekin se oli nopeasti tehty eikä syvällistä oppimista ollut saavutettu. Lisäkoulutustarpeitakin tuli esiin useita, näihin panostaminen tuo lisää taitoja kaikille työntekijöille, jolloin toiminnallinen mukautuvuus saavutetaan mahdollisimman laajasti. Tämä tapahtuu ajan kanssa työtehtäviä käytännössä tehdessä ja kun lisäkoulutusta saa tarpeen mukaan.

5 Pohdinta ja johtopäätökset

Kyselyyn ja lomakehaastatteluihin pyydettiin heitä, jotka kokivat AAC-menetelmissä olevan jotain haasteita tai kokivat että perehdytys niihin ei ollut riittävä. Kaksi kolmasosaa autismiyksikön henkilökunnasta osallistui kyselyyn, joten loppujen voidaan olettaa olevan tyytyväisiä perehdytykseen sekä itsevarmoja ja taitavia menetelmien käyttäjiä.

Toiminnallisen mukautuvuuden saavuttamiseksi oli lähes kaikilla kyselyyn osallistuneilla työntekijöillä vielä kehittymisen kohteita toiminnallisen identiteetin ja pätevyyden kautta AAC-menetelmien käytössä kaikissa tilanteissa, kaikkien asukkaiden kanssa (Hautala ym. 2019, 243). Ratkaisu tutkimusongelmaan on kehittää perehdytystä laadukkaammaksi ja tasalaatuiseksi sekä tarjota tutkittuun tietoon perustuvaa lisäkoulusta.

Kehittämisehdotukset

Yleinen perehdyttäminen voisi olla massaperehdyttämistä esimerkiksi kirjaamiseen ja Varhan pakollisiin koulutuksiin, AAC-menetelmiin paras olisi lisäksi vierihoidtoperehdyttäminen (Kupias & Peltola 2009, 36), jossa uusi työntekijä tutustuisi ensin itsenäisesti AAC-menetelmiin (malliperehdyttäminen), sitten perehdyttäjän kanssa keskustellen ja työtehtäviä seuraten. Perehdyttäjän tai toisen kokeneen työntekijän olisi hyvä olla läsnä myös kun työntekijä alkaa itse menetelmiä kokeilemaan asukkaan kanssa ensimmäistä kertaa. Launonen ja Korpijaakko-Huuhka esittävät kirjassaan Kommunikaation häiriöt että on oleellista ymmärtää jokaisen autistin olevan

yksilö ja häntä tulisi havainnoida omalla persoonallisella tasollaan, niin mahdollisen tuotetun puheen, äänneiden kuin käyttäytymisenkin pohjalta (Launonen & Korpijaakko-Huuhka 2009, 171). Tässä laadullisessa kehittämistyössä korostetaan siksi perehdyttämisen tärkeyttä asiakkaiden kanssa kuten kyseissä yksikössä pyritäänkin tekemään, ei pelkästään irroitettuna esimerkiksi oppimateriaalin lukemiseen ja joutua suoraan yksin käytäntöön soveltamaan. Tällöin uusi työntekijä oppii arjessa miten asukkaan yksilöllinen kommunikaatio arjen tilanteissa esiintyy ja miten juuri tämän henkilön kanssa kommunikoidaan.

Inhimillisen toiminnan mallin MOHOn mukaan toimintaympäristö vaatisi muutoksia, jotta se edistäisi vaivatonta AAC-menetelmien käyttöä (Forsyth ym. 2008, 7-10). Yksikössä tulisi varmistaa että PCS-kuvien varasto on laaja ja sijainti kaikilla tiedossa sekä tarjota monipuolista lisäkoulutusta työntekijöille. Osa lisäkoulutuksesta tulee olla tutkittuun ja Käypä hoito-suositukseen nojaavaa TEACCH-menetelmää, jolla voidaan opettaa autismikirjon henkilö käyttämään AAC-menetelmiä (TEACCH-ohjelma: Käypä hoito-suositus 2023). Tämä lisää hänen itsemääräämisoikeuttaan ja on avainasemassa lisäämään hänen ymmärrystään arjen kulusta ja vähentämään näin myös hermostumista ja mahdollista aggressiivista käytöstä (Tetzcher ym. 2000, 128.)

Olisi ideaalia, jos perehdyttäjinä olisi tarkemmin yleiseen perehdyttämiseen koulutettuja, kokeneita työntekijöitä, joilla olisi tarpeeksi aikaa tehdä perehdytys kaikilta osiltaan perehtyjälle sopivaksi ja käydä asioita läpi rauhassa ja suunnitelmallisesti. Ideaalitalanne ei aina ole mahdollista, tilanteet elävät autismiyksikössä asukkaiden ehdoilla ja työntekijöinä toimivien perehdyttäjien ajankäyttö voi käytännössä muuttua hyvistä suunnitelmista huolimatta nopeasti. Autismiyksikön tärkein työtehtävä on kuitenkin asukkaiden kanssa oleminen, hoitotyöt ja elämään osallistuminen, johon liittyy saumattomasti kommunikaatio ja sen menetelmät. Tämä osa tarvitsisi tarkastelua, jotta perehdytys AAC-menetelmiin olisi perusteellinen ja mahdollisuuksien mukaan kaikille perehtyjille samalla tavalla suoritettu. Ideaalia olisi jos yksikön kommunikaativastaavat hoitaisivat perehdytyksen AAC-menetelmiin tai edes niiden läpikäymisen kun työssä ollaan muutama viikko oltu, jotta uudella työntekijällä on mahdollisuus kysyä menetelmien käytöstä tai asukkaiden erityishaasteista.

Menetelmien perehdytys on huomioitu perehdytyksen tarkistuslomakkeessa mutta on vain sen yksi pieni osa. AAC-menetelmien perehdyttämiseen tarvittaisiin oma materiaali, jota perehdyttäjä voisi seurata ja kaikki asiat tulisivat käytyä läpi. Tällainen materiaali voisi olla myös työntekijän muistin tukena, johon voi palata tarpeen mukaan.

Toimintaympäristön kehittämiseen ehdotetaan puuttuvien PCS-kuvien raportoimiseen helppoja käytänteitä sekä kommunikaatiovastaaville aikaa tehdä niitä esimerkiksi kerran kuukaudessa. Samoin olisi hyvä heidän varmistaa esimerkiksi tulevia tapahtumia ennen, että sitä kuvaavat päivätaulukuvat tai kuvasarjat ovat ajoissa tehtynä ja saatavilla.

Kyselyssä ja haastattelussa tuli esiin useiden työntekijöiden olevan huolissaan, etteivät kaikki asukkaat ymmärrä käytettyjä merkkejä. Tähän olisi hyväksi työntekijöille annettava lisäkoulutus siitä, miten merkkien ymmärtämistä ja käyttöä voisi harjoitella. Tähän on useita tapoja, materiaalia voi olla videoina itse opiskellen sekä voidaan järjestää workshopeja miten voi arjessa opettaa kuvia asukkaille. Kuvien käyttämisen oppiminen lisäisi myös asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista. TEACCH-menetelmä on tähän tarkoitukseen sopiva ja Käypä hoito-suosituksen mukainen (TEACCH-ohjelma: Käypä hoito-suositus 2023). Muita lisäkoulutuksien aiheita voisivat olla Boardmaker-ohjelman käytön workshop, sekä monipuolinen tukiviittomien ja esinekommunikaation ja avainnippun kuvien käyttöön materiaali esimerkiksi videoiden kautta. Lisäksi olisi hyvä perustaa työntekijöiden kesken työryhmä ja käydä läpi lomakehaastattelussa tulleita kehitysehdotuksia.

Lisäkoulutusta kaivattiin kaikista käytössä olevista menetelmistä sekä PCS-kuvien tekemisestä Boardmaker-ohjelmalla. Näiden rakentaminen ja koulutuksien järjestäminen voi olla pitkä prosessi mutta voisi hyödyttää myös muita vastaavia yksiköitä sekä myös perheitä, joissa on tai on tulossa puhetta korvaavia tai tukevia menetelmiä käyttävä henkilö. Tällaisia materiaaleja ja koulutuksia voisi järjestää asiaan perehtynyt puhe- tai toimintaterapeutti.

Mikäli kyseisessä yksikössä päädytään laadullisen kehittämistyön jatkokäyttöön ja tarvitaan perehdytysmateriaalin päivitys tai jatkokoulutus-paketti, voidaan tutkimusta käyttää pohjana toimintatutkimuksen teolle. Toimintatutkimuksessa on kohteena ihmisten toiminta ja tässä voisi olla myös tutkija mukana toteuttamassa kehittämistutkimusta (Kananen 2015, 77).

Lähteet

Agenda 2030. Ulkoministeriö.N.d. Viitattu 3.2.2025. <https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet>

Autismikirjon häiriö. Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen, Suomen Nuorisopsykiatrisen Yhdistyksen, Suomen Kehitysvammalääkäreiden, Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen ja Suomen Psykiatriyhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2024 viitattu 2.2.2025. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50131>

Fisher, A., Marterella, A. Powerful Practice: A Model for Authentic Occupational Therapy. 2019. Ciots.

Forsyth, K., & Parkinson, S. 2008. Mohost käsikirja: Inhimillisen toiminnan mallin seulonta-arviointi. Psychologien Kustannus.

Griffiths, T., Slaughter, R., ja Waller, A. 2024. Use of artificial intelligence (AI) in augmentative and alternative communication (AAC): Community consultation on risks, benefits and the need for a code of practice. Journal of enabling technologie. Viitattu 3.2.2025. <https://doi.org/10.1108/JET-01-2024-0007>

Hautala, T., Hämäläinen, T., Mäkelä, L., & Rusi-Pyykönen, M. 2013. Toiminnan voimaa: Toimintaterapia käytännössä (3. uud. p.). Edita.

Hyvä tieteellinen käytäntö. 2024. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>

Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvoori, J., & Aho, A. L. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino.

Kananen, J. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karjalainen, M., Lindroos, S., Matero, M., & Simola, T. 2020. Kasvatus- ja ohjausalan käsikirja (1. painos.). Sanoma Pro Oy.

Kehitysvammaisten henkilöiden palveluasuminen. Varsinais-Suomen hyvinvointialue n.d. Viitattu 12.3.2025 <https://www.varha.fi/fi/palveluhakemisto/kehitysvammaisten-henkiloiden-palveluasuminen?page=0>

Kupias, P., & Peltola, R. 2009. Perehdyttämisen pelikentällä. Palmenia Helsinki University Press.

L 738/2002. Työturvallisuuslaki. Viitattu 6.2.2025.

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738#L2P14>

Launonen, K., & Korpijaakko-Huuhka, A. 2009. Kommunikoinnin häiriöt: Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita (7. muuttam. p.). Gaudeamus Helsinki University Press.

Mesibov, G., & Schopler E. 1995. Learning and Cognition in Autism. Springer. USA. Viitattu

27.1.2025 <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.jamk.fi:2443/lib/jypoly-ebooks/reader.action?docID=3086534&ppg=5>

Möller, F. Rosenlind, L. 2022. Hjälpmedel för vuxen med autismspektrumtillstånd i arbetslivet. Viitattu 3.2.2025.

<https://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1658649/FULLTEXT02.pdf>

Pawliszak, A. 2024 TEACCH metodens effekt för vuxna och barn med autism. Malmö

Yliopisto. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1856971/FULLTEXT01.pdf>

Perustietoa autismista. Autismiliitto. N.d. Viitattu 2.2.2025.

<https://autismiliitto.fi/autismi/perustietoa-autismista/>

Puheterapiapalvelut. Suomen puheterapialiitto. N.d. Viitattu 2.2.2025

<https://puheterapeuttiliitto.fi/puheterapia/puheterapiapalvelut/>

Taylor, R. 2017. Kielhofner's Model of Human Occupation: Theory and Application. 5p. Wolters Kluwer Health

TEACCH-ohjelma autismikirjon henkilöiden kuntoutuksessa. 2023. Käypä-hoito. Viitattu 2.2.2025. <https://www.kaypahoito.fi/nak09750>

Tikoteekki. Kommunikoinnin apuvälineet. N.d. Viitattu 16.10.2024.

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tietoa/kommunikoinnin-apuvälineet/>

Timonen, T., Castrén, M., & Ärölä-Dithapo, M. 2019. Autismikirjo: Tausta, diagnostiikka ja tutkimus. PS-Kustannus. Keuruu.

Tetzchner, S. v., Martinsen, H., & Launonen, K. 2000. 2 p. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Kehitysvammaliitto.

Toikko, T., & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: Näkökulmia

kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere University Press : Taju [jakaja].

Toimintaterapia. N.d. Viitattu 6.2.2025. <https://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/toimintaterapia/>

Toimintaterapia autismikirjon henkilöiden arvioinnissa ja kuntoutuksessa, Käypä hoito 2023. Viitattu 2.2.2025. <https://www.kaypahoito.fi/nix03199>

Vammaispalvelulaki käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2025. Viitattu 2.2.2025 <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/valmennus#Tarkoitus>

Vilka, H. 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä: Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. PS-kustannus.

Liitteet

Liite 1. Webropol-kysely

Pakolliset kysymykset merkitty tähdellä (*)

Tutkimuksen kannalta oleelliset taustakysymykset

1. Oletko työsuhteessa Varsinais-Suomen hyvinvointialueella, Viklonpuiston asumisyksikössä?

*

Kyllä

En

2.

Kuinka kauan työsuhteesi on kestänyt? *

Alle 1 vuotta

1-3 vuotta

Yli 3 vuotta

Tutkimuskysymykset

3. Kysymykset alle 3 vuotta talossa olleille: Muistelisitko perehdytyksen aikaa. Millaista perehdytystä sait AAC-menetelmien käytöstä

Etukäteisinfo uudelle työntekijälle

Autismikäsikirjasta luettuna

Työssä perehdyttäjän ohjeistuksella

Työssä itse oppien

Muuta, mitä _____

4. Kysymykset alle 3 vuotta talossa olleille: Miten koit työn aloituksen ja menetelmien käyttööpastuksen, oliko perehdytys riittävä?

- Kyllä
- Kyllä, osittain
- Ei ollut
- En tarvinnut perehdytystä, osasin jo käyttää AAC-menetelmiä.

5. Mitä AAC-menetelmiä käytät työssäsi? *

- PCS-kuvia päivätaululla
- PCS-kuvia näyttäen niitä asukkaalle arjen valintatilanteissa
- PCS-kuvia näyttäen niitä ennakoivasti poikkeavissa tilanteissa
- Esinekommunikaatiota
- Tukiviittomia
- Kommunikaatiokansiota näyttäen tai pyytäen asukasta näyttämään sieltä kuvia
- Puhelaitteelta näyttäen tai pyytäen asukasta näyttämään sieltä kuvia
- PCS-kuvia avainnipussa

6. Arjen valinnat: Käytätkö päivittäin tai lähes päivittäin kuvia valintoja kysyen *

- Kyllä, kun on tarve.
- En silloin kun puheella saa vastauksen.
- Kyllä, mutta epäilen että jokainen kuvia käyttävä ei ymmärrä kaikkien kuvien merkitystä.
- En aina, koska en osaa niitä hyvin käyttää, jätän sitten kysymättä.

7. Erikoistilanteet: Jos asukkaalla on tulossa poikkeava tapahtuma tai muutos rutineihin, käytätkö niissä kuvia tilanteen selvittämiseen. Valitse parhaiten sinulle sopiva vastaus. *

- Kyllä, jos ne ovat valmiina saatavilla
- Kyllä, voin tehdä kuvia ja kuvasarjoja myös itse.
- Kyllä, jos sanat eivät riitä.
- Kyllä, mutta koen epävarmuutta niiden käyttämisessä.

En käytä, koska en luota että käyttäisin niitä oikein.

8. Kun mietit puhumattomien asukkaiden arkea, koetko että he saavat tarpeensa ja toiveensa kuulluksi arjessa? *

- Kyllä saavat, en ole huolissani.
- Kyllä, jossain määrin, riippuen asukkaasta.
- Eivät saa, olen heistä kaikista tai useista huolissani.

9. Koetko, että kaipaisit lisää tietoa, harjoitusta tai lisäkoulutusta jostakin näistä aiheista *

- Tukiviittomat
- PCS-kuvat arjessa
- Uuden PCS-kuvan opetus ja kuvasarjat poikkeustilanteissa
- Boardmaker-ohjelman käyttö
- Kuvakansion käytön opetus ja tehokas käyttö
- Puhelaitteen käytön opetus ja tehokas käyttö
- Jostain muusta, mistä _____
- En kaipaa lisätietoja tai harjoitusta

Liite 2. Haastattelulomake

Lomakehaastattelu

AAC-menetelmien käyttöön perehdyttäminen autismiyksikössä -opinnäytetyöhön

Teemat ja niistä käytävä keskustelu

1. Perehdytys, sen laatu ja riittävyys

Jos mietit perehdytystäsi, miten sait tietoa menetelmistä, merkitse rasti

- Autismikäsikirja
- Työhön tutustuessa esimerkkiä itse katsoen ilman etukäteis- informaatiota
- Minulle esiteltiin käytettäviä menetelmiä ja kokeilin niitä itse asukkaalle
- Minulle esiteltiin käytettäviä menetelmiä ja näytettiin miten niitä käytetään
- Minulle näytettiin työn kautta, miten menetelmiä käytetään asukkaalle
- Etsin itse tietoa työpaikan kirjastosta tai netistä

Jos mietit tapaa miten juuri sinä opit parhaiten, saitko perehdytystä tavalla, joka sopii sinulle

- Kyllä, opin lukemalla hyvin
- Kyllä, opin tekemällä hyvin
- En, tarvitsen usein enemmän näkemällä oppimista, esimerkiksi videoiden katsominen monta kertaa peräkkäin olisi ollut hyvä
- En, tarvitsen usein enemmän keskustelua ja tukea itse kokeilemiseen sekä vastauksia kysymyksiin
- En, lukemalla eivät asiat jää minulla mieleen, tarvitsen kokemuksellista oppimista tai tehdä omia muistiinpanoja esimerkiksi oppimateriaaliin

Kun sitten perehdytyksen jälkeen käytit menetelmiä itse asukkaan kanssa, miten koit perehdytyksen niihin onnistuneen, merkitse rasti (voit valita useamman)

- En ollut ollenkaan varma siitä mitä tein mutta kokeilin silti
- Olin hyvin epävarma enkä aluksi käyttänyt niitä
- Yritin käyttää mutta en enää muistanut miten niitä käytettiin, jouduin kyselemään neuvoa
- Lähdin luottavaisesti kokeilemaan niitä ja opettelemaan käytännössä

Entä nyt kun olet jo käyttänyt menetelmiä, tunnetko että (merkitse rasti, voit valita useamman)

- Osaat käyttää niitä ja luotat taitoihisi
- Osaat käyttää niitä mutta olet toisinaan epävarma ymmärtääkö asukas
- Yrität käyttää niitä mutta olet epävarma teetkö sen oikein
- Yrität käyttää niitä mutta luovutat jos asukas ei näytä ymmärtävän etkä käytä enää tässä tilanteessa
- Yrität käyttää niitä mutta et muista miten niitä käytettiin oikein, joten et käytä niitä siinä tilanteessa
- En koe, että aina tarvitsee kuvia tai muita menetelmiä käyttää, pärjäämme asukkaan kanssa puheella tai esimerkiksi rutiineilla

2. Asukas ei aina ymmärrä kuvien merkitystä

Asukkaallesi on tulossa uusi tilanne, jolloin hän hyötyisi ennakoivasta informaatiosta esimerkiksi kuvasarjan kautta. Miten toimit (merkitse rasti, voit valita useamman)

- Jännitän uusia tilanteita asukkaan kanssa
- Pelkään tulossa olevia uusia tilanteita
- Suhtaudun tulossa oleviin uusiin tilanteisiin rennosti ja luottavasti
- Jos kuvasarja on valmiina, käyn sitä itse läpi ja mietin, miten selitän tilanteen asukkaalle selkeästi ja käyn sitten asukkaan kanssa tilanteen läpi
- Jos kuvasarjaa ei ole valmiina, piirrän mahdollisuuksien mukaan selittävän kuvasarjan ja käyn tilanteen asukkaan kanssa läpi
- Yrität käyttää valmiita kuvasarjoja tai piirroksia mutta erityisesti uudessa tilanteessa tunnen, että en osaa tai uskalla niitä käyttää, etten tekisi mitään väärin
- En koe, että kuvasarjoista tai piirroksista on enenkään ollut hyötyä, menen vaan ja toimin asukkaan kanssa toivoen, että tilanne menee hyvin.

Jos onnistun kommunikoinnissa asukkaan kanssa ilman tai AAC-menetelmien kanssa (merkitse rasti, voit valita useamman)

- tunnen mielihyvää ja onnistumisen tunnetta
- olen tyytyväinen mutta jatkan töitä normaaliin tapaan
- en erityisesti sitä huomioi, jatkan töitä normaaliin tapaan

Jos epäonnistun viestinnässä, asukas ei ymmärrä, en saa häntä ollenkaan ymmärtämään, hän hermostuu tai tilanne viedään läpi ilman hänen ymmärrystään (merkitse rasti, voit valita useamman)

- koen epäonnistumista ja tilanne vaivaa pitkään
- koen epäonnistumista mutta tilanne unohtuu pian
- koen epäonnistumista ja puhun tilanteesta työkavereiden kanssa
- koen pientä harmia mutta tilanne unohtuu pian
- Olen niin tottunut näihin tilanteisiin, että tilanteen jälkeen en murehdi asiaa enää

3. Työntekijä on huolissaan saako asukas toiveensa ja tarpeensa kuuluviin

Missä tilanteissa olet ollut huolissasi asukkaan kuulluksi tulemisesta (merkitse rasti, voit valita useamman)

- Arjen valintatilanteissa
- Omaan elämään vaikuttamisessa
- Mielekkään tekemisen valitsemisessa
- Perustarpeiden ilmaisussa (nälkä, jano, WC-tarpeet yms.)
- Kun on tilanne, jossa hän ei ymmärrä kuvan merkitystä tai sopivaa kuvaa tilanteeseen ei ole saatavilla
- Erikoistilanteet, joissa rutiinit muuttuvat tai tulee asiakkaalle ennestään tuntematon tilanne
- Muu, kerro omin sanoin

4. Työntekijä kaippaa lisäkoulutusta jostain AAC-menetelmän aihepiiristä

Kaipaam lisää taitoja näistä osa-alueista, kerro omin sanoin millaista lisäkoulutusta kaipaavat (merkitse rasti, voit valita useamman)

- Tukiviittomat
- PCS-kuvat arjessa
- Uuden PCS-kuvan opetus ja kuvasarjat poikkeustilanteissa
- Boardmaker-ohjelman käyttö
- Kuvakansion käytön opetus ja tehokas käyttö
- Puhelaitteen käytön opetus ja tehokas käyttö

5. Onko sinulla ajatuksia, miten AAC-menetelmien käyttöön perehdyttämistä tulisi kehittää? Millaista mahdollinen lisäkoulutus voisi olla, millaista materiaalia, millaista käytännön koulutusta kerro omin sanoin.